

**hor yezh
drisk 17**

DRISKEREZH AR CPPAP^o

Ur yezh na c'hell ket krouiñ gerioù nevez a zo ur yezh o vervel. Frealzet e tleomp bezañ neuze o welout war golo ar gelaouenn-mañ ur ger nevez-flamm, implijet evit ar wech kentañ : DRISK.

Mat ha reizh eo savet ar ger :

- an heuliad DR a gaver e brezhoneg, da skouer : *drant, droch*.
- an heuliad SK a c'heller kavout ivez, pe e penn kentañ pe er penn diwezhañ eus ur ger, da skouer : *Skrid* just a-walc'h, *besk* ha *mesk* .
- ar vogalenn I a c'hell bezañ kavet goude DR, da skouer *dridi*, hag a-raok SK, da skouer *driski*.

Neuze 'ta e oa chomet DRISK betek miz Kerzu 1978, (evel ma lavar ar yezhoniourien amerikan) un "non-word", un "nann-ger". Da lavarout eo ur ger a c'hellfe bezañ bet, diouzh reolennoù ar yezh, hogen na oa ket bet. Ganet eo bremañ, peogwir emac'h o paouez hel lenn meur a wech dija, gantañ koulz gwirioù ha gant ar gerioù all.

^o CPPAP a zo Commission Paritaire des Publications et Agences de Presse, pe gentoc'h Commission Parisienne des Publications et Agences de Presse

Evit krouiñ ur ger nevez avat e ranker kaout un abeg bennak : pe ez eus bet savet ur benveg nevez, a ranker komz diwar e benn zoken ma ne reer ket gantañ ; pe ez eus deut c'hoant da lavarout en un doare komprenus d'un nebeut hepken ar pezh a veze lavaret a-raok en un doare komprenus d'anholl. An abeg, ar wech-mañ, a zo meles-tradurel.

Evel ma oar, pe evel ma tlefe gouzout an holl, ez eus e Pariz burevioù hag a zo mistri war ur bern traoù. Unan a zo, anvet CPPAP, a ro "niverennoù" d'ar c'helaouennoù. Ma n'hoc'h eus ket an niverenn-se, n'hellit ket bezañ anavezet gant ar post evel "kelaouenn". Da lavarout eo ne c'hellit ket bezañ degemeret er post da briz ar c'helaouennoù. Ar pezh a lak an dispign da vezañ pemp gwech brasoc'h.

Koulz ha kaout an traoù reizh, abaoe ma oa krog SKRID da greskiñ ha da nijal brav, hon eus klasket kaout an "niverenn"-se. Burevioù Pariz ne labouront ket buan, dreist-holl pa vez kaoz eus traoù e brezhoneg. Graet hon eus ar goulenn, kaset hon eus niverennoù eus ar gelaouenn, skrivet meur a wech, lavaret bep pegeit e oa embannet ar gelaouenn, troet titroù ar pennadoù. Goude mizioù eo deuet ar respont : divizet eo bet, evel-se, hep reifi muioc'h a sklerijenn, gant ar c'homision, e oa SKRID un "ouvrage" (sic) na c'helle ket bezañ sellet outañ evel ur gelaouenn. Ha skrivet kerkent da vinistr an Arc'hant ha da vinistr ar Postoù evit lakaat berzh war SKRID evel kelaouenn. Anat eo e kendalc'himp da stourm. Da c'hortoz ez embanno HOR YEZH, en he niverennoù, ur rummad nevez anvet DRISK -da virout na chomfe hor mignoned hep danvez da lenn !

taolenn

Bernez ROUS	Prederi an erc'higi
Erwan KERVELLA	Trevadennig va c'halon
	Noz
Olier ar Mogn	Kounnar ha karantez
W.B. YEATS	Lenn Enez-Fri
Y.D. OLIER	An T.D.D.D.Y.
Loeiz ANDOUARD	Ar c'hoariva brezhonek
SKOL OBER	Daou bennad
KELEIER.	
Miz Kerzu 1978	

PRIZ AN NIVERENN-MAN: 8 LUR.

PREDERI EN ERC'HEGI

Un taol e sonas tour an iliz, en draonienn. Daoust hag un eur mintin e oa ? Petramant ar c'hart d'un eur bennak all ? An eil taol eo an hini e oa o c'hortoz, a-benn bezafi sur eus an eur. E glevet a reas, met kalz gwanoc'h. Ne oa ket memes tint, ne oa ket memes horolaj sur a-walc'h. Chom a reas etre daou soñj : daou dour a oa e Müllheim, hag iskis e vijent bet o daou o senifi a-gevret. Dont a c'hellfe ivez eus tu Auggen. C'hwezhañ a rae an avel eus ar c'hreisteiz, dres eus tu Auggen.

Degouezhout a rae gant an nor gwigourat un tam-mig dre-benn d'ur frapad avel. War evezh en em lake bep taol rak diwall a ranke diouzh kement trouz. Dam d'an dra-se ne vourre ket ouzh gwardañ an nor-se. A-bep-eil e fivfe an daou damm anezhañ, graet gant houarn grilhajet ha merglet abaoe pell 'zo. Toullet oa a bep tu war ar marc'had, setu oa ken truez tout da gaout a-benn ar fin. Ha koulskoude e seblante boemus an nor-se e-doug an noz, hec'h-unan, e-kreiz an dirienn ; daou bost simant ha div hanterenn staget well-wazh gant ur c'hozh kadenas. Lakaat a reas e zorn don en e chakod da c'hout ha kollet n'en defe ket an alc'houezig. Vad a reas dezhañ tommañ e vizied ouzh e vorzhed ha kontant a-walc'h e oa, da gaout an digarez-se da zianouedifi. Siwazh dezhañ ne oa ket aes bale e-giz-se ha buan e santas an aer sin o flourañ dezhañ e groc'henn-gar. Sed eñ da vont adarre.

Ugent pazenn bennak e pellae eus ar post simant hag e teue en-dro. Ne oa ket ar gwir gantaf da vont pelloc'h oa bet laret grik dezhañ. Setu ma ranke kontañ en e benn bep taol, ar pezh ne leze ket ur bern plas da soñjal e-barzh traoù all. Ma vije bet tapet en tu all d'ar vevenn, d'ar c'helc'h ugent pazenn e dreuzlinenn, e ouie mat e vije bet pinijet -daoust dezhañ gouzout netra krenn a-zivout ar binijenn a c'hellfe tapout- Ne oa ket eno evit soñjal forzh penaos, hen gouzout a rae mat.

Klask prederiañ en doa graet ur wech koulskoude, en aner. Edo adarre ouzh gward o vont-dont er zamid tro dro d'an nor pa glevas daouzek taol o tregernifi en noz tefival. Noz Nedeleg e oa ha kanafi a rae tud en un ti nesafi. A-varradoù e teue trouz ar mouezhioù gant red an avel sklasek. Gwelout mat a rae skleurioù glas dre brenestr an ti, digor bras ma oa dam d'ar wrez emichañs. Boas e vezer da dommañ an tier betek re er vro-mañ...

Kriiik a wigouras an nor hag eñ da soñjal en e ward adarre. En em c'houlenet en doa evel just, dam da betra e oa eno sklaset e dreid pa oa re all o frikotifi tal dezhañ, o selaou sonerezh dous en o c'hadarioù voulouz. Daoust ha re zister e oa e spered evit seurt preder ? Ne oa deuet a-benn da netra gant e soñjoù. Laret oa bet dezhañ diwall an nor ha mirout diouzh kement den da dremen drezi. Sed eno oa an dalc'h pe kentoc'h ar c'hoari, rak plas e-leizh a oa da dremen dre gichen an nor. Ne oa ket zoken eus ar rodelloù orjalenn dreinek a vezer boas da welet tro dro d'an tachennoù soudardel.

Ne oa ket deuet dezhañ evit c'hoazh e c'hellfe an daou bost simant hag o houarnaj bezafi ur monumant istorel. Ne oa netra koulskoude evit kadarnaat seurt soñjoù, n'eo ket ar 73/12 pe 71/06 a weled amañ hag a-hont war ar simant a oa istorel, anat eo. Marteze

e oa tremenet Napoleon gozh dre amañ pa oa o vont da vrezelif da greiz Europa. Ha ma vije bet savet da vare ar grennamzer ? A-benn neuze ne oa kudenn ebet ken ; dav oa mirout. Un nor eus an XIIIvet kantved, warni ur vergl gehelus... a-boan ma ne stoue ket gant ar resped. Dav vefe degas un arben-
nikour war ar verglouriezh da c'hout... gouzout...
Ha minet oa an dirienn tro-dro d'an nor ? E c'helle bezañ, rak biskoazh ne oa bet gwelet den o vont e-
biou d'ar wenojenn a yae eus ar zamid d'ar c'hazarn.
An hent eeunaf e oa forzh penaos, setu ne oa bet treuzet spered den ebet gant ar c'hoant da c'hle-
biañ beg e votoù en erc'h. Broud al leziregezh...

Sofijoù a seurt-se a seblante droch dezhañ, dreist-holl da zeiz Nedeleg. Ul liv gwenn-glas a live ar gompezenn. Pa ne oa netra d'ober e kavas iskis kement geotenn, kement louzaouenn a strinke 'laez eus ar golo erc'h tro-dro dezhañ. Sellout a reas pizh eus ar re nesañ, gant erc'hennoù stag diouto hag o skeud o tamgrenañ en amc'houlou kañ-
vaüs eveljust.

Bremaik ne vo ket evit mirout da vont etrezek luc'h ar prenistri. Strakal a rae en e zivskouarn trouz e dreid o ruzañ rodoù en erc'h glan. Dreist ar c'hleuz, lagadoù mil adjudant a lugerne o teurel selloù preizh warnañ. Er gwiniegi e kavas ar repu e oa o klask pell oa. Tostaat a rae diehan eus an ti, ha klevout a rae dija lirzhinerezh ur c'honser-
to bennak. Skarnilaf a rae an erc'h dindan e c'halo-
choù ler. 'Vo ket pell... un degemer mat... un tie-
gezh karadek... un ti tommet, ha komz a rafe alama-
neg, hag achapaf a rafe ur maread eus...

Klevet en doa graet. Da gentañ ne oa nemet un trouzig o tont reoliek en-dro. A-bell e welas ar marc'h-moan, pe ar c'heuz anezhañ. Goût a ouie mat-
tre piv oa o pourmen d'an eur-se eus an noz, rak piv a gredfe dont da welet anezhañ en ur vro ne

zaremprede den enni. Ne vern, dalc'hmat e sofije e-
barzh ur frañlein gwenn he blev, bliv he lagad, a
deufe da vouchañ dezhañ e-kreiz e ward. An holl,
ya an holl a vourre dindan yev seurt sofijoù. Bez
e ouie koulskoude, bez e ouient, int, e holl gama-
raded a oa en em vezvif gant bier klouar er c'ha-
zarn, ne oa ha ne vo biken posupl.

- Halte là, qui va là ?
- Officier de permanence.
- Avancez au ralliement ! Halte !
- Tristan.
- Trifina... Hag a-nevez ganeoc'h ?
- Netra, petra 'vijs nevez amañ ?

A-c'haol d'e varc'h-moan e chomas an ofiser -
ur Breizhad anezhañ- berr war e gaos. N'eus netra
da laret forzh penaos. N'eus morse netra da laret
amañ.

- Ha c'hwi oar pelec'h 'mañ stered an hanternoz ?

Evit ar wech kentañ e sellas ouzh an oabl. Bez
e oa digoumoul krenn, al loar war e boull o roif
d'an natur e liv gwenn-glas bet merzet pelloc'h.
Ne ouie ket perak e ranke klask an norz dres hiziv.
Respont buan a reas, rak ne vourre ket chom a-sav
en e dro-zamid. Pegaf a rae ar yenijenn en e izili,
kerkent.

Souezh ebet da gaout, faziet en doa graet. Egile
ne c'hortoze nemet se, raktal e yeas en un disple-
gadenn e-lec'h oa kaoz eus lost ar c'harr-kamm, daou
viz, hag all...

Hag eñ kuit gant e samm lorc'h. Pellaat a rae
ar marc'h-moan war e drouzig. Tennaf a reas e vou-
tailhig Schnaps e-maez e chakod ha kloukaf ur mell
banne. Vad a reas dezhañ. Chichantaet kalz e spered ;
gant al lanv gwrez en em silas e-barzh ennañ, en
em lakaas da vourraf ouzh e stad. Erc'h, riv, avelig

skorn, skleur marzus al loar, ha dreist-holl ar geotenoù o strinkañ eus ar golo erc'h. Edo er vraventez, er varzhoniezh. Arabat klemm, moredif a reas ur pennadig nes fifival. Degas a rae an avel dezhañ hirvoudoù mezevellus e vro. Skarzhañ a reas ar voutailhad.

Ne glevas ket Trifina o tostaat. Ne souezhas ket kennebeut ouzh he gwelet, en tu all d'ar c'hrilhaj. Daouarn gwenn krog en orjalenoù. He daoulagad, lemm levriz 'vel lanv ul lenn lor... a lufre e-giz daou ziamant. Hec'h everiezh drant... Kriik a hiboudas an nor. Erc'h a gouezhe goustadik war Vülheim.

Erwan KERVELLA

TREVADENNIG MA C'HALON

Sellet 'deus ouzhin da gentañ
Me 'm eus graet van da nompas he gwelet
Met -veljust- sellet 'm eus outi adarre
ha mousc'hoarzhet 'deus din
Gwenn-kann oa he dent
Giz ur rigennad tiez war vord ar mor
er vro Vigouden
hag he daoulagad par da zaou skrew
o plavañ skañv
Fronn he blev giz ur barrad avel
a zihunas ma c'halon (morgousket)
Savet eo
ha tapet 'deus krog em dorn
heuliet 'm eus nei -'n ur grenañ-
betek he c'hambri
ha kuitaet 'deus he dilhad

Tro 'm eus bet
araok beuziñ
e donder he mor
da studiañ
ma c'hentel douaroniezh

1976-1978

KOUNNAR HA KARANTEZ

An didrouz war ar maez. Bleunioù a bep liv a
c'hronn ur c'horf yaouank en e c'hourvez.
Den yaouank o kousket un dornad douar en e zorn
Den yaouank kozh e spered.
Den yaouank memor gantañ.
Dremm un den kozh a zeu d'e soñj.
Un den kozh n'en deus morse bet tro da gaozeal gantañ.
Re yaouank e oa p'oa aet en tu all.
E dad-kozh.
Ha koulskoude, en ur serriñ e zaoulagad...

Un hanter- eur oa e veze klevet safar ar ganoliadeg.
Frañsez a oa aet diouzhtu da glask goudor en e doull.
Kleuziet en doa en douar, pe gentoc'h er pri, gant
ur balig a netra. A-vec'h ma oa lec'h evit e gorf.
E fri war e zaoulin e c'hortoze fin an "abadenn".
Boazet e oa bremañ. N'en doa nemet un dra d'ober :
pediñ Doue da vevañ un tammig pelloc'h c'hoazh,
kement ha reiñ amzer d'ar brezel da echuiñ.

Pegen hir e oa echuiñ ar brezel...

Tri c'hant metrad a oa bet gounezet dec'h. Setu
e oa ret d'an alammated adc'hounit an duchenn araok
na vije deut an noz.

Lazhet e oa bet N., ur gall, tri devezh oa. Kama-
laded vijent deut da vezañ ma vije bet amzer.

Met lazhet e oa bet. Gant un obuz. 'Vel ar re all.

Frañsez a oa dres o vont e-maez e doull p'en em
gavas dirak ar pezh a oa bet un den... Gwad, kig
ha tammoù lifre a oa dirazañ.

N'eo nemet teir eurvezh goude e ouias e oa N.
e-touez tud lazhet an devezh. Souezhet e voe e-unan
o verzout ne oa ket glac'haret o koll un danvez
mignon...

Eñ, ne voe ket lazhet. Ne voe ket skrivet e anv
war vaen-marbr An Alre.

Met ne oa ket ken ar memes den. Mouget e oa bet
un dra bennak en ennañ. Ne oa ket posubl dezhañ
bezañ evel A-RAOK. Gwelet en doa.

Gwelet betek pelec'h e c'hell mont yender an den.
Engravet en e empenn. E lizherennoù gwad. Lazhet ar
bugel a vez e pep den a-hed e vuhez. Skarzhet pep
c'hoant mont pelloc'h.

Distroet eo da Vreizh-Izel. Labouret kalet o doa
ar maouezed hag ar vugale. Met ne c'hellent ket ober
war-dro an holl barkeier. Tachenn St Vaodez a oa
aet da zouar-leton.

Distroet ar gwaz. Klasket voe komz. Adstagañ gant
ar vuhez.

Met distrujet e oa bet. Komprenet voe buan.

Ar maouezed a zleas adlakaat o spi e don o c'halo-
noù c'hwerv.

Ar baotred a chomas mut. Nemet e nozvezhioù 'zo
e youc'hent : "An aezhenn vougus, an aezhenn vougus,
pelec'h 'mañ va maskl ganin !"

Div dra a oa en em silet en o fenn : ar spont hag ar galleg...

Hag ar paotr yaouank da droc'hañ ar vleunienn. Tri-ugent vloaz goude.

Emañ o vevañ en ur bed droch a-walc'h.

Hag eñ o soñjal er buhezioù tremenet. Petra 'zo chomet war-lerc'h poanioù an dud ?

Nebeut a dra.

A-wechoù e c'hellfer en em c'houlenn ha gwir eo ne veze klevet poz gallek ebet en hor bro.

A-wechoù e tisoñjer ez eus un dellezegezh a c'hell pep hini tizhout en ur lavarout : NANN D'AR GALLEG.

A-wechoù e kreder hor bo hol lod eus ar pinvidigezhioù produet gant hol labour.

Met

Tremenet eo hon amzer. Ya. Skrivet e oa barzh Paris-Match.

" Les langues, hélas, comme les civilisations sont mortelles."

Hag ar paotr yaouank da zigeriñ e zaoulagad.

Ret dezhañ mont d'ar Skol-Veur.

Da zeskiñ saozneg ha peurzeskiñ galleg.

Mouezh ur c'helenner gouiziek-tre a zeu en e benn :

"Peseurt yezh ne oa morse bet skrivet ?

C'hwi an hini eo a oar kement-se !

Emaoc'h er rann geltiek, n'emaoc'h ket ?"

Me ?

Nann, ne welan ket aotrou

Ar brezhoneg 'vez skrivet abaoe pell dija...

Evit gwir, n'ouzon ket...

"Ar c'halianeg 'vel just ! Ur yezh ken par d'ar bré-zonec ha n'ouzoc'h ket an dra-se !"

Houpigala, a soñj-eñ

Peseurt kaozioù goulo a gonto deomp c'hoazh ?

Peseurt diotachoù 'vo ret deomp sankañ Barzh hor penn

Ha c'hoant chetiñ da c'houde...

Klevet 'vez komz eus

Hon tadoù

Ar Romaned

Hag eus hon tadoù-kozh

Ar C'hresianed

Follennoù e leizh war ar mogerioù

Da goumanantiñ gant un distaol

D'ar spered hol lazh...

Hag ar paotr yaouank da serriñ e zaoulagad.

Ur bed sklaer.

Sklerijenn e pep lec'h.

Glizin o vousec'hoarzhin da labour an den er parkoù ed. Gwezvoud o kontañ troioù-kaer ar balafenned d'ar vugale.

Kedez ar bolontezioù. Dremmwel start an torgennoù.

Sellad fizius an den o vont da labourat.

Jestroù efedus ar maouezed a lazh spontoù ar vugale.

Ur bed ur mousc'hoarzh gleb gantañ

Soñj ar stourmoù tremenet war zaouarn an dud

Soñj ar gwalleurioù toullgofet e daoulagad ar re goshañ.

Pradeier geotek ar c'hompezennoù a hiboud ne oa ket evit kenderc'hel gant ar bed kozh, a hiboud e kaoz bepred an den nerzhioù dianav evit bezañ mestr war e zazont.

Ar gwez gweet a gan e kouezho bepred, kantved pe gantved, mil gwalleur an douar war an neb a gred c'hoari gant daeroù hag esperañsoù an dud.

Hag ar paotr yaouank da zigeriñ en-dro e zaoulagad. Poent vefe mont. Sevel a ra.

Ar paotr o vale.
Du an dazont. Ha bez' e vo unan zoken ?
Morse ne c'hellow tizhout ar c'hoantaüsañ tra : nompas
bezañ bet ganet.
Enkeet e vuhez.
E vuhez, ur meskaj daeroù-geizioù.

Erruet eo nepell diouzh kêr.
Goueleier a bep tu. Un trouz evel ur c'hlemm.
Azezañ a ra.
War an tu dehou ur skritell-vruderezh.
Ur goantenn warni, mousc'hoarzh torret en he dremm.
Emañ hi o krial : "O gouestladez on. N'am lezit ket
amañ va unan-penn
GANTO

Saotret eo va empenn. N'on ket ken evit tec'hout
kuit".
Ar paotr diseblant. Nijet kuit e nerzh digantañ.
War an tu kleiz, savadurioù e-lec'h ma vez traoù
pouezus war a lavarer.
Studierien o c'hoarzhin. Dremmoù "jeunes cadres
dynamiques" ganto.
Tostaat a reont.
Emañ oc'h ober goap outañ.
Ar paotr diseblant. Nijet kuit e nerzh digantañ
Pell 'zo en deus graet ur skoulm d'e deod.
Riv en deus. Sevel a ra. Poent vefe mont.
Skarañ a ra. Plijout a ra dezhañ trouz e gammedoù
war ar grouan.
Erru e kêr. Echu gant ar grouan.
Pelec'h 'mañ an douar ? Spazhet eo bet.
Kregiñ a ra da zibunañ soñjoù lerc'h-ouzh-lerc'h.
Ne c'houlenn ket kalz : bevañ hep en em santout kablus
bevañ hep klask ankounac'haat an dazont.
Met evit ar mare eo kondaonet da dreuzvevañ. Ar
studierien all : krak-dispac'herien n'int ket evit
o zeod an darn vrasañ anezho.

Antronoz beure. Emañ bremañ o plantañ tro e troa-
dikelloù e vilo. Ret mont d'ar skol-veur. Kollet en
e brederiadennoù ne daol ket evezh ken ouzh an dre-
meniri.

Erru eo. Savadurioù hirgarrezek heñvel an eil ouzh
egile. Tud yaouank pres warno. Kroget eo ar gentel !
Hastit afo !

Pignat a ra gant ar viñs hag ez a tre en trepas
teñval c'hwez an digontamm gantañ.

Peseurt sal eo heriv ? B 453 pe B 455 ? N'eo ket
evit derc'hel soñj. Nann, n'eo ket amañ, an holl
bennoù a zo dianav dezhañ. Ya, ar B 455 e oa, anave-
zout a ra tud 'zo.

Kounnar 'zo ennañ
Ruz ha yen
O kreskiñ bemdeiz
Kounnar 'zo ennañ
a ro goudor

d'ul liorz marzhus
Liorzh e ziarvarioù, e vousec'hoarzhioù
e zaeroù
hag e holl huñvreoù dianzavus.
Kounnar 'zo en ennañ
Hag he deus lavaret dezhañ
Ar gwazhioù a gendalc'h gant o hent
daoust d'an drafoù dister
Lavaret he deus dezhañ
Ar mousc'hoarzhioù o tic'hlanmañ gant an dristidigezh
c'hrataüs
Ar muzelloù o fiñval evit stummañ gerioù disliv
evel skreved war un heol mel
Lavaret he deus dezhañ
An douaroù sunek e-lec'h ma oamp araok
Diskouezet he deus dezhañ
Ar vugale na vo morse heskennet o c'hloppennoù
na vo morse diverket o mousc'hoarzhioù

na vo morse serret o daouarn
Bugale un dazont ganto

Lavaret he deus dezhañ
Ez aint da eostiñ c'hoarzhoù
Hag en deus kredet anezhi
Ra zeuio kounnar an holl gounnaroù !
Re bell omp chomet war tachennadoù kompez hag unton
Ar c'houzañvusted
N'hon eus ket gwelet arouez ur reizhder da zont.

Ret deomp bevañ heriv
Ret deomp bevañ a-enep d'an holl
N'eus ket gerioù a-walc'h da envel kement hon eus ezhomm
N'eus ket gerioù a-walc'h da lavaret kement a zo
bet laeret diganeomp

KOUNNAR ZO EN ENNOMP.

Tereza

LANV DU

FINIS TERRAE
Amañ hor beze c'hoant
Da zigeriñ hon divrec'h
Dirak an donvor,
C'hoant e termen un nijadenn
Da steuziañ er c'hof orinel.
Mor andon a vuhez
Na boemet e vezemp ganit
Kemmus ha nevesaet
Digemm hag hollbad.
Lorc'hus en abeg d'ar pinvidigezhioù
Divent evel an dremmwel mesket gant an oabl.
Amañ 'oamp glanoc'h
Amañ 'oamp bihan
Ha bresk evel pep den
Diwisket gantañ e durubailhoù.

Mor drouklazhet
Ha ret e vo deomp treiñ kein dit
Evit tec'hout rak enkreuz dic'houzañvus
Da vezhekadur,
Arvest argazhus
Da goumoù o charreat ar marv.
Marv dezhañ ken bras ment
Ma lez ac'hanomp dic'halloud
Marv gwastus az saotr

Az laka da lastez
Da garnel
Da vered
Da lagenn o tisteurel he c'horfoù-marv.

Ha lazhet hon eus al laboused
Kan ar rekas a oa poblet gant o garmoù
Goullo bremañ an oabl hon tamall.
Mamm a roe dezho bevañs
O lazhañ 'rez hiziv
An naon a sin o marv.
Piv a bardono deomp un deiz
Marv al laboused ...
Ha bez' hor bo mezh a-walc'h
'Pad pell amzer a-walc'h
'Vit ma ne vo mui
Biken
Biken...

REQUIEM evit un droulazh
Ken hañval ouzh un emlazh.

W.B. YEATS

LENN ENEZ-FRI

Sevel a rin ha loc'hañ, ha mont da Enez-Fri,
Ha sevel 'rin ul lochenn, graet holl a wial-pri :
Nav steudad fav am bezo, kananenn-wenan 'vez,
Evidon-me va-unan, mel al levenez.
Hag eno 'kavin peoc'h, ar peoc'h a gouezh
Evel ur c'hlizenn veure emen ma kan ar skrilh ;
Du-se 'vez sklint hanternoz, aourvlevek kreisteiz,
Ha serr-noz leun a eskell freilh.

Sevel a rin dizale, rak c'hoazh em c'halon don,
E-touez trouz ar straedoù, ur vouezh all 'zasson ;
Pa emañ 'barzh ar straedoù, bepred e son em fenn
An dour o sourral izel war vili ribl al lenn.

Brezhoneg gant Harley GLEGG

Miz Ebrel 1978

AN T.D.D.D.Y.

Ar mintin, ar sac'h kein, an treid perc'hennet gant botoù kalet.

Fresk ar mintin. Mintin goañv. Mintin kerzu peget ouzh kroc'hen ar vro, staget ouzh an douar gant dent glas ar skorn, chadennet ouzh mogerioù ledan treset war ribl ar straedoù du. Ur mintin,

n'en deus ket kollet c'hoazh stumm an noz. Ur mintin o tennañ un anal gleb a lazh mouezh an engroez.

Ur mintin a zo pounner em sac'h-kein 'vel ma touffen holl dristidigezh ar goañv.

N'on ket evit karout va enebourien, p'o deus va enebourien disoñjet anv an hini a bae anezho. N'on ket evit lezel kontell al laer da vont e-barzh va c'hig betek ster tomm va eskern. N'on ket un den hegarat, nag un den hegasat. N'on ket un den zoken, n'on ket un anv. N'on nemet ur stumm kollet e daouarn dir ur mintin diene.

Ha va sac'h-kein,

ponneroc'h, ponnerañ gant e gordennoù o tro-c'hañ din va divskoaz. Va c'horf krommet dindan pouez va fakadoù. Va c'horf, treutoc'h eget gopr al labourer estren, flastret gant ur sac'h a zo ennañ iliz-veur ar baganed.

Evurusamant,

va botoù 'zo kalet, hag e c'hellan kenderc'hel da gerzhout hep soñjal en amzer dremenet, hep soñjal en amzer da zont, o tisoñjal emañ dija tremenet, an amzer vremañ.

Evurusamant,

em eus botoù brav. Botoù prenet evit ur werenad wad e tavarn ar vourc'hizien. Ar re-mañ 'zo tud cheuc'h. Ne evont ket n'eus forzh peseurt gwad. Ne blij dezho nemet gwad gwenn. Gwad disliv an hini a dremen. Gwad an hini na bado ket. An hini a chom mut peogwir n'en deus mui nerzh a-walc'h evit komz. An hini ne anavezo ket anezho en-dro peogwir eo deut da vezañ dall abaoe m'o deus bugale an arc'hant hadet klezeier en e zaou-lagad.

Evurusamant,

n'em eus ket ezhomm deus gwall dra evit bevañ : ur mintin, ur sac'h-kein, botoù kalet.

Ur mintin, peogwir eo diouzh ar mintin e krog pep tra, zoken ma'z eo diaes sevel abred, ma 'z eo ken tomm ar gwele. Met evit ar re n'o deus gwele ebet, ti ebet, n'eus netra ken brav hag ur mintin pa teu an heol da flourañ ho korf gant kement a vadelezh, kement a likentez.

Ar beajour a c'hortoz ar mintin 'vel e c'hortoz ar mezhvier e vanne gwin, 'vel e c'hortoz ar beleg e Zoue.

Met Doue, den n'en deus gwelet anezhañ ha mar-teze n'eus ket anezhañ. Beleg, paour-kaezh den, setu m'out tapet. Ar gwin, staotet 'z eus bet e-touez gant ar vuoc'h. Paour-kaezh mezhvier, ev memestra evit kouezhañ e penn izelañ da zilignezadur. Ar mintin, disoñjet en deus liv an heol abaoe keit all ma pad ar goañv.

Yen e oa an noz. Yen e chom an devezh.

Ha va sac'h-kein, ha va botoù kalet n'int bet savet nemet evit disoñjal blaz ar yenijenn.

O skeiñ va zreid ouzh ar pavezioù, n'ouzon mui petra ober evit disoñjal em eus yen.

N'eus mui straed ebet er gêr-mañ, n'eus mui nemet tiez, tiez, sko an eil ouzh egile 'vel bleizi spontet. Ne c'hellomp mont ha dont nemet dre dremen dreist an toennoù pe dre ziskenn er c'hanoù-distrouilh. N'eus mui hent ebet war ar maez. Ar parkeier 'zo yoc'het prim-ha-prim diouzh froudennoù feuls an avel.

Gwechall ez aen da sevel va biz e-lec'h ma tremen ar c'hirri-tan. Tremen a raent holl hep teurel devezh ouzhin. Ne oa ket o fazi. Ne ouient ket sellout pelloc'h eget ar c'harr a zeue a-dal dezho. Ne oa evito netra fentusoc'h d'ober eget en em barañ 'vel loened euver. Gwelout a raen neuze ar c'horfoù hag ar follennoù-houarn, kemmesket e-barzh an tan, o nijal euc'h c'hoarzhadennoù an archerien.

A-benn ar fin e oan laouen a-walc'h na chomfe ket ar c'hirri a-sav. Evel-se, a lavaren ouzhin va-unan, on sur na varvin ket en ur gwallzarvoud karr. Met memestra e chomen war ribl an hent evit derc'hel gant menoz ar veaj. Zoken ma n'on aet biskoazh pelloc'h eget skritell ar gêr e-lec'h m'emaon o chom e seblant din on ur beajour bras. Zoken ma n'on, biskoazh em buhez, pignet en ur c'harr, zoken ma n'on aet morse e-barzh un tren, e seblant din em eus dizoloet ar bed ha ne chom mui, evidon, netra nevez da welout.

Perak e choman aze neuze ?

Ha perak ket !

Ret eo kenderc'hel gant relijion ar re dizoue.

Ret eo mirout liderezh an dud kollet o spered ganto.

Ret eo chom hep disoñjal ar c'homzoù diveizus a aloub an divskouarn 'vel sonerezh va revr o vram-mañ.

Ret eo derc'hel soñj eus jestroù ar mekanik a c'hoari bezañ un den.

Gouzout a ran bremañ ne dalv mui ar boan gor-toz an heol. Ne vo ket gwelet hiziv. Warc'hoazh kennebeut a gredan. Moarvat e vo ret gortoz an nevez amzer. Da nebeutañ, setu pezh a lavare : "Talbenn Dieubidigezh an Dud o Deus Yen".

Savet eo bet an T.D.D.D.Y. e sifern an avelioù-tro. An norioù o stlakañ ouzh hor bizied. Ar prenestroù, spontet gant strevadurioù an avel, a dorre ar gwerennoù warno. Ne oa mui tu da vont e nebelc'h hep bezañ kemmet en un delwenn skorn.

Aet eo neuze loened ar skuizhder d'en em sevel a-enep ar gwaskerezh. Evel-se eo bet savet an T.D.D.D.Y. Un talbenn kuzh eo eveljust. Pep hini a zeu d'ar bodadegoù kuzhet en ur valzenn erc'h. E kav karr ar goañv e vez aozet an emvodoù. Perak e kav e garr, ken tost ouzh penn garter ar mac'her, ha ket e penn pellañ ar rannstraed divroet ? C'ha ! C'ha ! Peogwir e ya soudarded ar goañv e pep lec'h da chaseal an tommder, met ne soñjont ket emañ ar stourmerien tre e-kreiz an enebourien.

En trepasoù hir e riskle an emsaverien. Kanañ a raent tonioù avelioù an hanternoz. Glaou-bev o doa lakaet en o botoù evit kerzhout buanoc'h. Manegoù ruz, perc'hennet ganto o daouarn, a dro-

c'he an ec'honder. Goude-se e c'helle tremen d'o heul trenioù leun-chouk livet e glas, kirri-nij gwisket gant gloan an deñved koumoulek, bagoù beuzet gant o dislonkadurioù.

Evel-se eo em eus anavezet an T.D.D.D.Y.. Me oa war ribl an hent, pe war ribl pezh a gemeren evit an hent. Me oa o c'hortoz, 'vel on bet atav o c'hortoz, evit netra. Gwelet em eus krouadurien o tont gant sailhadoù peg. Sellout a raent da gleiz, da zehou, e pep lec'h. 'Vel laeron ez aent war-raok. Lezel a raent war o lerc'h skritelloù souezhus. Ne oa lizherenn ebet war ar skritelloù-se, ha memestra em eus lennet traoù sebezus. Tresadenn ebet, luc'hskeudenn ebet ha memestra em eus gwelet traoù boemus.

Ar skritelloù n'int ket chomet pell amzer. Soudarded an avel o deus gwelet anezho ha taer o deus drailhet anezho. Met peget mat e oant. Neuze eo bet galvet ar glav. Tufet en deus war ar paper difennet a zo aet d'anaon dre berzh ar servij prim.

Aet on buan da guzhat, aon am boa rak soudarded ar goañv. Meur a wech int deut da jahinañ ac'hanon, ha c'hoazh bremañ e santan o c'hasoni stag ouzh va c'hig. Va sac'h-kein ha va botoù a yae ganto holl ar plas. Ar soudarded a oa tost d'am gwelout pa int bet galvet gant servij ar surentez evit un afer all.

Chomet on va unan gant va c'hoant mont da veajiñ er broioù e-lec'h n'eus goañv ebet. War an tammoù skritell, a-stlabez war an douar e welen un aod evurus ha brav.

Skritelloù an T.D.D.D.Y. e oa.

Neuze on aet buan da glask anezho. Ne oa ket aes rak kuzhet mat e oant. Met va youl kaout tomm

he deus lakaet ac'hanon da vont dreist pep diester.

Heuliet em eus pazioù ar begerien skritelloù. Tremenet e oant e donder an eneoù, dreist ar c'houmoul, e toulloù al loened a chom kousket e-pad ar goañv, skoet o deus ouzh dorioù an dilavar, sachet o deus war lost ar c'hantikoù gwerc'h, pignet o deus ouzh muzelloù an Antekrist. Tufet o deus war an delwennoù boemus a droc'h nij ar morc'hup gant o mousc'hoarzh riellet. Torret o deus gwerenn daoulagad ar gward ruz e sell, e-barzh e empenn dezhañ, ouzh serr-noz e speredegezh.

Met siwazh,

soudarded an noz o deus heuliet anezho evelton. Ha n'em eus mui kavet war va hent nemet skritelloù freget, huñvreoù drailhet, daeroù flastret. Ne chome mui war al leur nemet koun un esper a rann va c'halon.

Pa on degouezhet e kreizenn an T.D.D.D.Y. ne chome mui netra nemet distruj, mantr, gwastadur. Banne avel ebet, den ebet, labous ebet. C'hwezh ha from ebet.

Netra, netra. Mann ebet.

Soudarded ar goañv a zo tremenet dre eno.

Mac'herezh ar yenijenn a ren evit atav.

Komprenet em eus neuze e oa echu pep tra. Komprenet em eus ne teufe ket an nevez amzer, ne teufe mui biken anezhi. Lazhet e oa bet an nevez amzer, lazhet e oa bet an heol gant soudarded ar goañv.

Ne chom mui bremañ nemet ar yenijenn hag he

c'hasoni diene.

Neuze,

on deut en-dro war ribl an hent, pe war pezh
a gemeren 'vit un hent, ha savet em eus va biz.

Me, em botoù kalet. Me gant va sac'h-kein. Me,
er mintin.

Mont a ran da veajiñ e bro an nevez-amzer zoken
ma ouzon n'eus ket anezhi, an nevez-amzer, n'eus
ket mui anezhi, an nevez-amzer n'eus bet moarvat
biskoazh anezhi, an nevez-amzer, tamm ebet.

Erwan KERVELLA

NOZ

Dre chañs ez eus an noz
panevet da se
e vefe de bemde-doue
labourat a laz-h-korf
a-hed an de
-nann trugare-

Pa teu an noz
e ran ur poz
lonkriboulat ha fouzmerc'heta
dañsfrotañ ha diskanteurel
setu lod an nozer
ma 'z on
ha ma 'z out
eürus ha mezv du
du giz ma 'z out
du giz ma 'z on
lano du an noz n'eo met ur fest
noz

1976-1978

Loeiz ANDOUARD

AR C'HOARIVA BREZHONEK

(Prezegenn graet e Krehen e Kamp
ar Vrezhonegerien e 1971)

Div lodenn a vo er brezegenn-mañ : en hini gentañ e taolimp ur sell war hor c'hoariva brezhonek hag en eil e tisplegin va soñj war ar pezh a c'hellfe bezañ graet evit reifi en-dro buhez dezhañ.

Peogwir e vo kaoz ganin eus hor misterioù hag hon trajedioù kozh e c'hellfe bezañ dereat din kregiñ ganti evel ur prologer a c'hiz kozh. Neuze e teufen war araog al leurenn hag e komzfen evel-hen :

*Assamble enorabl, carquet eus a brudanç,
Prizit, mar plij ganêch, va zelaou en silanç :
Me deu d'ho saludi gant enor ha respet,
Pa rit din an hini da zonet d'am c'hlêvet
Da selaou recita eun Histor pehinin
Hoc'h interesso sur, hervez a zeblant din ;
Ha mar plich gant Doue rêi d'am spered sclerdet,
Me e disclêryo dêch gant pep seurt parfeted.*
(Buhez ar Pevar Mab Emon, 7vet mouladur, Dinarz
1928, p. 1)

Kement-se lavaret -ha n'oufen ket bezañ sevenoc'h-deomp dezhi evel un den eus hon amzer-ni.

Un deiz m'edon e Konk-Kernev, echuet ganin va labour, e c'houlennas un den a anavezen petra edon e soñj da ober an deiz war-lerc'h ha, war va respont ez afen da levr di Kemper, d'ober enklaskoù war hor c'helaouennoù brezhonek, e tisklerias krenn-ha-krak : "Ar c'helaouennoù brezhonek, n'eus ket anezho !"

Ma ! Kemend-all a c'hellfe bezañ lavaret hiziv diwar-benn hor c'hoariva brezhonek dre varn hervez ar pezh a dremen e Breizh-Izel. Ha, koulskoude, ar c'hoariva brezhonek a zo anezhañ, zoken m'emañ hogos divuhez hiziv.

AR C'HOARIVA BREZHONEK A ZO ANEZHAN

Er gelaouenn GWALARN, e 1941, e voe embannet gant L. Dujardin ha G.B. Kerverzioù ur studiaden diwar e benn (1). 33 fajennad a ya d'hec'h ober. Ur roll eus ar pezhioù anavezet ganto, d'ar mare, n'eo ken. Diouzh ar c'hont anezho em eus graet, war-dro 300 oberenn a zo meneget enni hep kontañ, evel just, ar stummoù disheñvel eus an hevelep hini. Da skouer : n'eo bet kontet ganin *Marvailh an Ene Naouniek* gant Malmanche nemet ur wech daoust dezhañ bezañ meneget teir gwech peogwir e voe graet 3 embannadur anezhañ.

Koulskoude, div evezhiadenn a rank bezañ graet diwar he fenn :

a) Kement hini oc'h anavezout un tammig hol lennegezh a welo diouzhtu n'eo ket klok ar studiaden-se ha Kerverziou hen anzave e-unan. Da skouer, n'eo ket meneget enni ar pezhioù bet savet gant Job Koat, en 19vet kantved, hag embannet

dek vloaz 'zo gant Bloklander : *An Inconstang doubl, Plach ar pemp amourouz, Pantomine Resurrection Arlequin, Pantomin Arlequin, Magician* (2). Souezhusoc'h c'hoazh, n'eus anv ebet enni eus *Passion Vrezonec* Laurans ar Richou, a voe graet trouz diwar he fenn e penn kentañ 1941 gant Iwan En Diberder (3).

b) Abaoe 30 vloaz eo bet kresket kalz tefzor hor c'hoariva brezhonek peogwir skrivagnerien vat, evel Jarl Priel ha Jakez Helias, n'o deus embannet o fezhioù nemet goude ar brezel diwezhañ. A-hend-all, ne gaver e studiadenn WALARN nemet un daouzek bennak a bezhioù-c'hoari dinadan anv R. Hemon p'en deus embannet un tregont bennak anezho, diouzh ar roll anezho a zo bet kavet en ABK n'eus ket pell.

Diaes eo eta niverifi ar pezhioù-c'hoari skrivet rag-eeun e brezhoneg, pe droet a-ziwar ur yezh estren bennak, peogwir e lavar ar Braz en e levr diwar-benn ar c'hoariva keltiek e vije bet savet ouzhpenn 350 pezh-c'hoari evit e strollad gant Job Koat nemetken.

Ar pezh a zo bet lavaret uheloc'h a ziskouez ez eo brasoc'h tachenn hor c'hoariva brezhonek eget na greder peurvuliañ ha kalz brasoc'h, forzh penaos, eget n'hen diskouez studiadenn WALARN.

Anat eo ez eo disheñvel bras talvoudegezh an oberennoù-se. Disheñvel bras eo bet o zonkadur ivez. Lod a zo pennoberoù evel pezhioù bras Tangi Malmanche, an holl o vezañ akord war se. Lod all ne dalvezont mann. Lod a zo bet embannet meur a wech evel *Ar Pevar Mab Emon*. Ar seizhvet mouladur a zo deuet a-zindan ar wask a 1938 hag e lavare C. Le Mercier d'Erm e vefe, moarvat, an hini

diwezhañ. Koulskoude, un eizhvet a zo deuet er-maez e 1967 aozet ha reizhet gant an Ao. Bourdelles, beleg (4).

HOR C'HOARIVA KOZH

Bev-buhezek eo bet hor c'hoariva er c'hantvedoù tremenet peogwir en deus gallet Anatal ar Braz skrivañ en e levr brudet aet da gozh bremañ :

Petra eo ar pemp pe c'hwec'h skrid eus Kernev-Veur deuet betek ennomp ; petra eo an daouzek pe bemzek dornskrid a zo anv anezho e Kembre e-skoaz ar 120 mister hag unan bennak all ouzhpenn a zo lod Breizh. Bro-C'hall, hec'h-unan, n'he deus ket kement ma ne gonter nemet ar pezhioù a zo bet miret (5).

Ar pezhioù koshañ deuet betek ennomp a zo eus diwezh ar XVvet kantved. N'heller ket lavaret petra a oa a-raok. Hogen, o vezañ m'eo bet graet e lod eus ar pezhioù a anavezomp gant hon doare-gwerzaouañ kozh e vezer tuet a-walc'h da grediñ eo bet kollet oberennoù lennegezh ar prantad a-raok, pezhioù-c'hoari en o mesk evel *Distruj Jeruzalem* n'eo anavezet nemet dre ar pezh a lavar Dom Le Pelletier diwar e benn.

Hor pezhioù-c'hoari kozh a zo misterioù al lod muiañ anezho, da lavaret eo oberennoù relijiel tennet eus ar Skritur Sakr. O fal a oa, a-dra sur, diduif an dud met ivez ha dreist-holl o lakaat da vezañ gwelloc'h tud ha gwelloc'h kristenien dre lakaat skouerioù mat dindan o daoulagad. Menegomp amañ menoz Kervarker : *An awen, kuit eus an arz, ur menoz kreñv ha klok, faltazi, barzhoniezh, livioù flamm, darvoudoù rangalonus, un istor savet hepken evit deskiñ, uhelaat an eneoù ha gwellaat o spered, setu petra a dleer gortoz da gavout, a-wechoù, e Burzhud Bras Jezus...* (6)

Koulskoude e kaver ivez en hor c'hoariva kozh pezhioù n'o doa ken mennad nemet diduiñ an dud evel ar re bet savet gant Job Koat pe c'hoazh Ar Farouell Goapaer gant Paskal Kerenveier (7).

Misterioù, Buhezioù ha Trajedioù kozh a zo bet c'hoariet betek derou an XXvet kantved.

Savet e oant bet gant beleien, evel Laorañs ar Richou, pe gant mistri-skol, evel Per ar Bruno, pe c'hoazh gant micherourien evel Job Koat. C'hoariet e vezent gant labourerien-douar pe vicherourien ar c'hêriadennoù. Berz a rejont war ar maez dreist-holl e Bro-Dreger hag e Bro-Wened. War 29 trajedienn bet meneget e studiadenn WALARN, 17, da nebeutañ, a zo skrivet e gwenedeg (8).

Bihan a-walc'h e seblant bezañ talvoudegezh lennegel ar pezhioù-se savet dreist-holl evit ar bobl. Daoust hag ez int bet studiet aketus an holl anezho ? Ne seblant ket (9). Ar vrud o deus da vezañ enoñs peurliesañ. Gwir eo e vezont hir meurbed ha, neuze, e c'heller termal dirak kemend-all a werzennoù o tont ingal an eil re war-lerc'h ar re all. Da skouer *Pasion Vrezonec* ar Richou a zo 4650 gwerzenn enni hag ouzhpenn 12000 a zo e *Buez ar Pevar Mab Emon* (emb. 1938). Gwir eo e vezont leun a c'herioù gallek, pezh n'eo ket graet evit dedennañ al lenner a-vremañ. Koulskoude, ma n'eo ket ar pezhioù-se pennoberoù anezho ne gredan ket ez int ken fall ha ma vez lavaret. Rak e c'heller kavout en hol lennegezh kozh gwir vragioù evel hemañ :

*Neuse an Eal vuhel pan he guelas
Hep goap na brut astut he saludas
A comsaou bras ; hac a laouaras sur :
Mary dynam, merch flam, na estlam quet
Rac ez corff guen ez eo cren dysquennet
Jesu Roue'n bet, da bout net ganet pur* (10)

Ret eo soñjal ouzhpenn e veze savet ar pezhioù-

se, neket da vezañ lennet, met da vezañ displeget dindan an amzer, peurliesañ, ha c'hoazh war an ton bras. Ma kemeran, da skouer, *Buez ar Pevar Mab Emon*, ne gav ket din e vez savet he gwerzennoù ken fall-se. Kement ha ma ouzon, 12 silabenn o deus, an holl anezho, hag e vez graet an troc'h enno ez reizh. A-hend-all, ma 'z eo mastaret alies an oberenn gant un niver bras a c'herioù gallek na veze ket ezhomm anezho peurliesañ, alies e kaver enni pennadoù savet reizh evel hemañ ma c'houlenn Grifon an aotre da dagañ an Duk Beuvet :

*Mar querit permeti, selaouit, va Roue
Ni yelo war an hent pevar c'hant den armet
Evit terri o fenn d'e dud ha da Veuvet.*

Ha Charlez Veur da respont :

*Pa e meus pardonet da Veuvet e dorfet
Tavomp eta war ze, m'ho ped, va mignonet* (11)

N'eo ket hepken niver o gwerzennoù hag ar gerioù gallek a souezh ac'hanomp ar muiañ er misterioù kozh met ivez ar frankiz kemeret gant ar skrivagner evit sevel e oberenn. Ne ra forzh peurliesañ nag eus gwirionez an Istor, nag eus an Douaroniezh, na kennebeut all, eus red an amzer. Kerkent lavaret, kerkent graet. Da skouer, bepred en hevelep pezh, Renod, an henañ eus ar pevar breur, a laka sevel ur c'hastell gant daou vañsoner a gav war e hent ha setu penaos e komz outo :

*Grit eta prontamant, rac-se ec'h ordrenan
Ma vo grêt ar c'hastel war ar roc'h huel-màn*

...
*Rac-se, maçonerien, courach da labourat
Cetu aze bepred arc'hant ur voutaillad*

Ker buan all e voe peursavet ar c'hastell peogwir e c'hell Renod diskleriañ, 12 gwerzenn pelloc'h :

Cetu grêt ar c'hastel ganêc'h, va zaou bot mat ;
Me gred oc'h eus sicour da zont da labourat

Daoust da se -ha, marteze, abalamour da se- an
trajedioù kozh o deus plijet kement d'ar bobl
ma voe gwerzet 10000 skouerenn eus ar pikol levr
m'eo Buez ar Pevar Mab Emon etre 1818 ha 1850
gant ar mouler Ledan eus Montroulez.

Diskleriañ a ra Souvestre, en e levr *Ar Vretoned*
diwezhañ abegoù 'zo eus ar berz a anavezaz ar
pezh-c'hoari-mañ :

C'hoariet em eus gwechall Renod e Landreger.
Brav meurbed eo bezañ Renod evit ul labourer-douar.
Un ebad eo dougen evel-se e-pad un devezh a-bezh
dilhad alaouret war e gein, kaout tudjentil da
vazhata hag aotrounez da voustrañ dindan e dreid.
A-wechoù e kreden e oa gwir. Ha neuze e c'heller
diskleriañ pezh a soñjer diouto a vouezh uhel hag
e klever ar re-all o stlakañ o daouarn...(12).

Sklerijennus kenañ e kavan-me an diskleriadenn-
mañ graet da Souvestre gant ur c'hoarier. Diskouez
a ra perak e kemere c'hoarierien ha selaouerien
kement a blijadur ganto. Setu bremañ petra a gaver
e levr Souvestre diwar-benn an arvesterien :

E-pad ar rann-arvest-se e oa bet don evezh an
engroez. Gouelañ a rae ar merc'hed ha, dres d'ar
poent ma tenn Renod e gleze evit mont a-enep d'an
duk kozh Emon, setu ma youc'has ur paotrig a oa
em c'hichen en ur vont en e sav : "Chesus ! Ho tad,
Renod !" Tenaer e voe an holl gant ar c'hri gwir-
rion-se. (12)

Bez' e c'heller menegif ivez pezh a lavar Ker-
varker :

Diaes eo krediñ arberzh a reas o misterioù ha,
dreist-holl Burzud Bras Jezuz. A-du emañ an holl
war gement-se eus ur penn d'egile d'ar vro ma
komzer brezhoneg. E welet em eus me va-unan, e
Leon, e Kernev, e Treger, e Gwened, en holl barre-

zioù m'eo bet miret betek hiziv ar c'hiz eus an
displegadennoù evit ar bobl. E pep lec'h em eus
klevet komz eus kaerderioù ar BURZHUD BRAS, eus
an dud o tifronkañ ouzh e glevet, eus ar c'heuz
o deus pa ne vez mui displeget. Gerioù kreñv aet
da grenn-lavar, a zispleg brav pezh a rae war an
dud : "An dud a ya (dezhañ) en ur ganañ hag a zis-
tro en ur ouelañ (13).

C'HOARIVA BREZHONEK MONTRULEZ

E-pad an XIXvet kantved, koulskoude, a drugarez
dreist-holl da zaou den douget kenañ d'ar c'hoar-
riva : Aogust ar C'horr, ganet e Lanuon e 1807,
ha Job Koat, e weler o tiwan e Montroulez un
teatr graet evit kêriz. Talvoudus eo menegif e
oa ganet Job Koat er gêr-se e 1789 hag e oa ganet
e dad eno ivez. Nevezerien e voent o-daou. Evel
ma ne c'hoarier nemet e Montroulez e weljont e
oa ret dezho kaout un niver bras a-walc'h a bezhioù-
c'hoari disheñvel an eil re diouzh ar re all rak
panevet-se e skuizhfe buan an arvesterien. Ar re-
mañ o vezañ figusoc'h eget an dud diwar ar maez
e verraas Koat an abadennoù hag e krennas war ar
misterioù. Degemerout a reas ivez merc'hed en e
strollad daoust ma ne veze ket ar c'hiz neuze
lakaat anezho da sevel war al leur.

Gwelet hon eus dija e veze displeget pezhioù-
c'hoari brezhonek e kêrioù Breizh-Izel, evel Lan-
dreger. C'hoariva Job Koat a ziskouez, daoust
d'ar pezh a vez lavaret alies, n'eo ket bet ar
brezhoneg yezh an dud a-ziwar ar maez nemetken

YEZH AR C'HOARIVA

Roomp bremañ ur skouerenn bennak eus ar yezh a veze graet ganti er prantad-se eus istor hor c'hoariva. Setu ur bomm tennet eus BURZUD BRAS JEZUZ :

Simon :
MaeStr, asseZit, me oz pet, gryt fest,
Ha huy tut a faeczON onest ;
An boet so prest, ha ne rest quen
Nemet servichaf quentaf pret,
Salv eZ vech yVEZ asezet ;
Racse hastet, na manet den. (14)

Klotennoù diabarzh ha diavaezh a gaver eta er pezh-se hag e weler pegen diaes e oa sevel gwerzennoù en amzer-se ha derc'hel e-giz-se e-pad miliadoù anezho. Anat eo eta e oa ret bezañ desket-bras war e yezh evit dont a-benn d'en ober. Diskouez a ra se e oa, moarvat, oberennoù lennegel a-raok ar XVvet kantved panevet-se ne vije ket bet miret an doare-se da werzaouañ.

Setu bremañ ur bomm all tennet eus PASION ar Richou. Evel m'eo bet kemeret ganin en ur pennad dibabet gant an Diberder evit harpañ e varn war ar skrivagner hag e oberenn e tle bezañ, moarvat, e-touez ar re wellañ. Mari, mamm Jezuz, a glask tostaat ouzh he mab ur wech c'hoazh ha setu penaos e komz :

... Ma map ha ma hrouer,
P'an doc'h map da Doué ha p'an doc'h ma Zalver,
Distroeit, mé 'hou suppli, ouz hou mamm kent monet,
ma lérin adieu d'ah kent eget ma ferfet...
Ne gomzet ket, ma map ! Ne larët gir ouzin !
Ma map, hou priata ur wech a zeziran
Ken eget ma ferfet : da sé houz aspédan ! (15)

Ret eo anzav n'eo ket fall hag e c'heller bezañ a-du a-walc'h gant an Diberder pa skriv : *E skri- doù ar Richou ez eus brezhoneg yac'h, eur souez, hag ar pezh a zo gwelloc'h war eun dro, brezoneg breman an hini eo (15)*. Eus ar bloaz 1678 eo an oberenn-se. Ne ra mui ar skrivagner, pegen desket bennak e seblant bezañ war e yezh, gant klotennoù diabarzh, daoust ma chom roud anezho, war a seblant. Gerioù gallek a zo implijet gantaf evel "suppli", "adieu", "deziran", nemet e ra ivez, diouzh ret, gant gerioù brezhonek rik evel "aspedif" a gaver e fin ar werzenn diwezhañ.

Evit diskouez penaos eo bet displeberet ar yezh pa 'z eo bet implijet gant tud damziesk setu penaos e krog *An Inconstanç doubl* gant Job Koat. Talbenn ar pezh a vefe a-walc'h evit se. Setu, koulskoude, penaos e komz Arlekin ennañ :

Pebeus tra eo (ive) (sur) an amourousted ?
Pa ve anjandret mad na ve quet buan efacet.
Me gar (ive) a greis ma halon Flavia
Pini a so (sur) servigeres an ty-man ;
Mes hy nam har quet assuret, a gredan ;
Aoun am eus na ve inconstant en e harante.

Ouf ! Hag evel-se penn-da-benn.

AZGINIVELEZH HOR C'HOARIVA

E derou an XXvet kantved -ha, moarvat, kerkent ha diwezh an hini a-raok- e komprenas ar veleien ar skoazell a c'hellfe ar c'hoariva degas dezho evit mirout ar feiz e-touez an dud en hor bro ha setu perak lod anezho a reas gant ar brezhoneg e Breizh-Izel. Sellout a raent ouzh ar c'hoariva evel ouzh ur benveg gouest da skoueriañ ha da genteliañ an dud.

Job ar Bayon (1876-1928) a voe unan eus ar re a labouras ar muiañ war an dachenn-se. Displegañ a ra ar pal a fell dezhañ tizhout, pa skriv da zaou veleg leonat a venne mont war e roudoù, en ur ginnig dezho e oberenn *Boeh er Goed* : A R. Cardaliaguet et J.M. Perrot et à tous ceux qui, ayant compris le rôle social du théâtre populaire en sont devenus les apôtres (16). Netra sklaeroc'h. Bloaz war-lerc'h e 1913 KROAZ AR VRETONEZ o kemenn d'he lennerien eo bet c'hoariet *Bugulez Kerdoret* e Langidig (Bro-Wened), a skriv : *Istor eur beleg harluet e-pad an Dispac'h bras eo a zo displeget ennan ha dioutan e sav ar vravan skouer a garante dispar ouz Doue hag ar vro en-keit ma tisk drezan ar Breizad karet mui-ouz-mui e veleien zantel, o deus gouzanvet e-pad an Dispac'h hag all...*

Gwelout a raer dre se perak e voe savet kement a bezhioù-c'hoari d'ar mare-se : kenteliañ, deskiñ a oa o fal pennañ, an diduamant ne deue nemet war-lerc'h.

Ha dont a rae ar skrivagnerien a-benn eus o zaol ? Sur-mat evit pezh a sell ar blijadur o doa an dud o selaou o oberoù. N'oa, en amzer-se, na radio, na skinwel ha ne veze ket kement a gelaouennoù hag hiziv. Pa lennit, war gazetennoù ar mare, ar c'helleier gouestlet d'an abadennoù ne vez kont enno nemet eus "sellerien a-vern", "engroez a dud" ... Ne vez ket resis peurliesañ ar gelaouennerien ha neuze ne lavarar ket pet a dud a zeu da welout an abadennoù nemet e Mespaul (Bro-Leon), da skouer, e voe displeget e miz Ebrel 1913 *Saïk ar paotr fin* hag *Alanig al Louarn* dirak ouzhpenn 800 a sellerien. Pa vez c'hoariet, war un dro, e galleg hag e brezhoneg, pep gwech e vez lavaret ez eo hemañ a blij ar muiañ.

Klasket em eus gouzout peseurt buhez a c'helle bezañ gant hor c'hoariva a-raok ar brezel-bed

kentañ, p'edo hor yezh en he c'hreñvañ, ha kontet em eus e oa bet c'hoariet e-pad ar bloavezh 1913, da nebeutañ, 16 pezh-c'hoari disheñvel. Souezhus a-walc'h, e Bro-Leon eo e voe c'hoariet ar muiañ peogwir e voe displeget 7 pezh-c'hoari e 6 kêr disheñvel ha zoken e Brest gant ar *Vreizaded*, ur strollad paotred eus Kalanhel e Bro-Dreger. Er vro-mañ diwezhañ e voe c'hoariet e 5 parrez disheñvel hag e pep a ziv barrez e Kernev hag e Gwened. Ret eo resisaat e voe graet peder abadenn e c'hoariva Keranna ha displeget ennañ tri fezh disheñvel. Un abadenn c'hoariva a voe graet ivez e Sant-Denez e-kichen Pariz.

Petra a veze c'hoariet ? Pezhioù o tennañ d'ar misterioù kozh evel *Boeh er Goed* (Mouezh ar Gwad) pe *Nikolazig*, pezhioù istorel evel *Emgann an Tregont* ha *Buhez an Tour d'Auvergne*, pe c'hoazh pezhioù fentus evel *Kolas Medisin* ha *Paotr e vragoù berr* pe bezhioù savet a-ratozh evit ar vugale evel *Bugulez Kerdoret*. Lod anezho a zo e gwerzennoù, lod all e komz-plaen. A-wechoù e veze mesket kanaouennoù ha sonerezh enno. Roll an abadennoù graet er bloavezh 1913 a vo kavet e diwezh ar studiadennoù-mañ.

Ma ne voe ket bet astennet kalz tachenn hor c'hoariva gant skrivagnerien penn-kentañ ar c'hantved-mañ rak e veze kavet en o oberoù, tost da vat, an hevelep danvez hag en teatr kozh, e c'heller lavarout, a gredan, e oa, e-kefver lennegezh, uheloc'h un tamm egetañ. Ar yezh, da nebeutañ, a oa bet gwellaet kalz ha den n'en dije mui kredet skrivañ evel en 19vet kantved.

Setu, da skouer, ur bomm tennet eus *Mouezh ar Goad* gant Y.V. Perrot. Istor ar mab prodig a gaver displeget er pezh-c'hoari-mañ. Emañ an tad o c'hor-toz e vab dianket ha sed amañ penaos e komz :

*An ezenn a zourre goustadik er gwez bras,
Al loened a beure, didrous er prajou glas ;*

*Meur a wech ar c'houlmed a dreuze an avel
Hag a nije war-zu ar menezioù uhel.
Mes war an hent en deus va c'hrouadur heuilhet,
Netra ! Morse netra ! M'oarvat n'her gwelin ket
Mui er bed-mañ !*

Un tammig stambouc'het eo, marteze, nemet n'eo ket muioc'h eget pezhioù Rostand ha re all o deus skrivet e galleg d'an hevelep mare. Brezhoneg eus ar flourañ eo a-dra-sur.

C'HOARIVA KERANNA

N'heller ket klozañ ar pennad-mañ eus istor hor c'hoariva a-raok ar brezel-bed kentañ hep menegiñ ar c'hoariva bet savet ha renet gant an Ao. Bayon e Keranna hag a voe en e vrapañ etre 1911 ha 1914. E gwir, kroget o doa c'hoarierien Vignan da zisplegañ pezhioù eno abaoe 1909 met, goude bezañ graet ur veaj da Oberammergau e 1910 e savas Job er Bayon, gant harp ar chaloni Kadig, ur sal vras a c'helle 2500 den mont e-barzh. Al leurenn a oa diouzh ment ar sal peogwir e c'helle 300 c'hoarier mont ha dont en o aes warni. Ar c'hinkladurioù a veze diouzh a veze lavaret, eus ar bravañ (17).

GOUDE BREZEL 1914-1918

Ar brezel-bed kentañ a droc'has lañs hor c'hoariva en un doare mantrus. Ne voe mui kaoz a sevel un teatr e Keryann, e Bro-Leon (18), war skouer

hini Keranna, hag hemañ a varvas tamm-ha-tamm. Job er Bayon, pa zeuas en-dro eus ar brezel, n'oa mui an hevelep den hag a-raok, hervez an Ao. Lohier : *An amzer hir tremenet gantañ en armeoù, boazioù kemeret gantañ e-touez an ofiserien a zamprempe, a voe fall-tre evitañ. Kollet en deus ar boaz da labourat...* Sed ar pezh a skriv an Ao. Lohier diwar e benn (19).

Mantrus e voe evit Breizh rak en Aotrou Bayon hor boa bet, evit ur wech, un den a c'hoariva da lavarout eo un den a vourre o labourat evitañ hag a oa gouest, ouzhpenn, da sevel pezhioù-c'hoari, d'o lakaat displegañ ha da ren ur strollad c'hoarierien (20).

Derc'hel a reas koulskoude ar c'hoariva kozh da vevañ peogwir e voe c'hoarier *Ar Basion* e Kastell-Paol e-pad meur a vloaz (21) ha pezhioù evel *Santez Trifina* an Aotrou Joanno hag a zo kartost ouzh ar misterioù a wechall (22). Pal ar strivoù-se a oa sevel un teatr broadel ha kristen war un dro a gemerfe e zavez en Istor Breizh, en istor hor sent kozh hag hon tud brudet, koulz hag er vuhez pemdeziek, un teatr hag a deuo da vezañ d'hor bro evel ur vengleuz acour a geennadurezh dereat gwirion (23).

GWALARN HAG HE LEVEZON

Erfin e teuas GWALARN. Ne voe ket, avat, he levezon war hor c'hoariva ker bras ha ma c'hellfed krediñ. Degas a reas un toulladig brav a bezhioù-c'hoari nevez a uhelaas kalz live lennegel hor c'hoariva. Etre 1925 ha 1939 e voe embannet ganti

10 pezh-c'hoari skrivet war-eeun e brezhoneg ha 12 troidigezh, en o zouez, oberoù zo savet gant Shakespeare, Aesc'hulos, Synge, Calderon hag all... Ar c'hoariva a zo e bal bennañ, a-ziwar neuze, di-duif an dud. Evel just e c'heller tennañ bepred ur gentel bennak eus n'eus forzh peseurt skrid, en *Un Den a Netra* gant R. Hemon, da skouer, "disfiziout diouzh ar hollitikerien" pe c'hoazh "ezhomm en devezer eus unan bihanoc'h eget an-unan", n'eo ket, avat, evit-se e voe skrivet, moarvat.

E gwir, ar pezh-se, an eil embannet gant R. Hemon a oa ur skouer, ur pimpatrom, kinniget gantañ d'hor c'hoariva. Komprenet en doa rener GWALARN talvoudegezh ar pezh-c'hoari berr displeget gant nebeut a dud ha nebeutoc'h c'hoazh a ginkladur, an hini nemetken o klotañ gant stad ar brezhoneg d'ar mare ha, muioc'h-c'hoazh, en amzer-mañ. Bevet en deus re en holl war hengounioù hor c'hoariva kozh, pe war skouerioù kavet e Bro-C'hall, sed amañ ar pezh a skriva en e bennad *Pezhioù-c'hoari* hag en ur pennad all e resisae c'hoazh e soñj : *Fur e vefe da genta, hen lavaret em eus alies, tremen gant pezhioù berr, aes da stumma, aes da c'hoari ; enno pemp pe c'houec'h c'hoarier d'ar muia, pezhioù marc'had mat d'an neb o c'hoari, hag a vo, marteze, prizius e pep keñver all.* (24)

Souezhus a-walc'h n'en em gavas e-touez lenne-rien ha kenlabourerien WALARN hini ebet evit en em reiñ d'an displegañ ha diskouez war al leurenn ar pezhioù nevez embannet gant ar gelaouenn. N'eo ket ne soñjas ket rener GWALARN en ober peogwir e skrivas ivez : *Va c'hoant a ve dastum amañ e Brest pe e lec'h all, eur strolladig c'hoarierien a c'hellfen, gant harp va mignoned, kelenn hag embreger diouz va giz. Siwazh ! Ne deuas ket an hufvire-mañ da wir. Rak-se e chomas hor c'hoariva*

kement ha ma voe displeget ur c'hoariva patronajoù. Ne voe graet er c'heñver-se arakadenn ebet, aet war-gil kentoc'h eo e voe graet peogwir ez eas da get gwellañ c'hoariva hon eus bet biskoazh, moarvat, hini Keranna.

D'ar mare-se, a voe ur varevezh a ziskar, eo ez en ziskuilhas d'hon daoulagad trellet ar brasañ skrivagner pezhioù-c'hoari hon eus bet biskoazh : Tangi Malmanche. Etre an daou vrezel-bed eo e voe embannet daou eus e bezhioù meur : *Gurvan, ar marc'heg estranjour* hag *Ar Baganiz*. Anavezet e oa dija e ampartiz evel dramaour peogwir e oa bet embannet kerkent ha derou ar c'hantved-mañ e oberenn : *Marvailh an ene naouniek*. Hemañ, avat, a oa ur pezh berr a-walc'h pa 'z eo ar re all pezhioù hir, enno meur a arvest. Soñj am eus pegen bras e voe va estlamm pa lennis *Gurvan* evit ar wech kentañ ha daoust d'ar bloavezhioù tremenet, e tint c'hoazh em spered ar gwerzennoù sebezus :

Anken am ren
Ankou am doug
Anken gant he fenn
Ankou war e choug
Ankou hag Anken
Setu va lezenn

Pe c'hoazh :

Gouel, avel ha iouc'h ha iud
Emañ an heuz gant an dud
Kan, o bran, ha kruz ha kri ;
Emañ ar reuz war an ti.

Amañ e c'heller komz eus c'hoariva bras hag un dreez eo ne vije en em gavet den ebet evit klask c'hoari *Gurvan* nemet e galleg e ve, siwazh ! (25)

GOUDE AN EIL BREZEL-BED

Abaoe tost da dregont vloaz e kerzh AL LIAMM war roudoù GWALARN. A-ziwar he labour e-keñver ar c'hoariva e lavar in nebeut rak n'emañ ganin, d'ar mare ma skrivan, niverenn ebet eus ar gelaouenn-se. Koulskoude, ne gav ket din faziañ o tiskleriañ kement-mañ : Pezh en deus degaset AL LIAMM dreist-holl d'hor c'hoariva eo Jarl PRIEL ha n'eo ket nebeut a dra ez eo. Evit ar wech kentañ hon eus bet ennañ un den a c'hoariva en doa desket e vicher gant mistri vrasañ e amzer. Ma 'z omp dleour dezhañ eus un toullad pezhioù-c'hoari mat ez eo un druez e vije deuet d'ar brezhoneg war an diwezhadou. Rak-se n'en deus ket gallet reiñ dimp ar C'hoariva broadel n'hon eus bet biskoazh, da lavaret eo an hini ma vije an holl Vretoned en em anavezet ennañ. Koulskoude, div strivadenn a zo bet graet war an hent-se gant sikour ar Radio : ar wech kentañ e-pad ar brezel diwezhañ gant R. Hemon a savas *Strollad Gwalarn* evit displegañ pezhioù-c'hoari war ar gwagennoù (26). Abaoe fin ar brezel, Radio Breizh en deus skignet un toullad pezhioù berr savet a-ratozh evit ar gwagennoù. Ul lod bras anezho a voe savet gant Per Jakez Helias a zisplege anezho e-unan. N'hellan ket o barn rak n'am eus klevet hini ebet anezho. O vezañ lennet, avat, *Mevel ar Gosker* ha kalz eus e bennadouigoù sizhunik embannet ar ar c'helaouennoù e kav din ez eus ennañ ur gwir skrivagner na c'heller ket chom hep menegiñ e anv en ur brezegenn gouestlet d'hor c'hoariva (27).

Setu graet em eus buan-ha-buan tro hor c'hoariva brezhonek. Spi am eus e kav deoc'h, evel ma kav din, ez eo bet brasoc'h he zachenn eget ne greder peurliesañ hag un druez ez eo n'eo ket bet skrivet

e istor e brezhoneg biskoazh. N'hellen ket avat hiraat muioc'h va frezegenn rak e chom ganin un dlead da seveniñ : diskouez petra a c'heller ober, en deiz a-hiziv, evit reiñ en-dro buhez dezhañ (28).

Ret eo menegiñ a-raok echuiñ, strivoù kalonek ha dalc'husted souezhus izili *Strollad beilhadegoù Treger* a zispleg pep goañv, abaoe ur pemzek vloaz bennak pezhioù-c'hoari diouzh doare ar bobl dindan renadur Maria Prat (29).

Em liorzhe em eus bet pell amzer ur vodenn-bivoena wenn a ziskoueze diouzh he gwelout, bezañ yac'h. Nemet, erru an nevez-amzer, ne zigore ket he bleunioù. Ma ! Me gav din eo bet hon teatr brezhonek hefivel a-walc'h ouzh ar vodenn bivoena-se. E gwirionez un dra bennak en deus graet diouer dezhañ bepred evit m'en dije gallet bleuniañ en e gaerañ.

Notenn

Ret eo merkañ, c'hwec'h vloaz goude m'eo bet displeget ar brezegenn-mañ e Kintin ez eus en em gavet tud kalonek ha speredek evit reiñ lañs en-dro d'hor c'hoariva brezhonek.

(1) - Danvez evit levr lennadurez ar c'hoariva brezonek, Gwalarn, niv. 140/143, Gwengolo/Kerzu 1941, p. 187-220

- (2) - *Arlequin dans le théâtre breton*, gant L. Bloklander. Emgleo Breiz, Brest, hag Ann. de Bretagne, Kerzu 1961 ha 1962.
- (3) - *Diwar-benn ar Bassion Vrezonec, 1678, penn-ober eur skrivagner dispar peur-ankounac'haet Laurans ar Richou*, gant I. En Diberder, Feiz ha Breiz, meurzh/ebrel 1941, p. 17-24.
- (4) - *Ar Pevar Mab Emon lesanvet ar Pevar Marc'h Limon*, adaozet gant P. Bourdelles, SKOL niv. 36/37/38, 1967, 210 pajenn. Un diverradur eus ar pezh a gaver e Barr-Heol, 1963, niverennoù 36 ha 37.
- (5) - *Le Théâtre Celtique*, p. 140, troet ganin.
- (6) - *Burzud Bras Jezuz embannet gant Kervarker 1866*, p. 84. Troet hag isvarennet ganin.
- (7) - *Ar Farvel Goapaer a voe embannet gant R. Hemon er gelc'hgelaouenn STERENN*, niv. 6, mezeven 1941. Gwir anv ar pezh-c'hoari avat ne vefe ket hemañ met kentoc'h *An douz reuzeudig ha laouen*. Sellit ouzh ar pennad-skrid *Paskal Kerenveier gant kloareg ar Veuzid e Kaieroù Kristen*, hafv 1946, p. 12-31.
- Setu berr-ha-berr danvez ar pezh-c'hoari a voe savet e komz-plaen : div blac'h yaouank, Fantig ha Marc'haridig, o chom e kastell ar c'hont Skostart, a zo prometet an hini gentañ da Fainch, ur c'houer anezhañ, hag an eil, da Sioul, merour ar c'hont. Nemet e kar Fantig Sioul ha Marc'haridig Fainch. Penaos e vo diskoulmet ar gudenn ? Aes-tre. Fainch hag a zo un tamm bigrier anezhañ, a vo paket o chaseal war zouaroù ar c'hont ha barnet gantañ da baeañ 100 skoed kastiz. O vezañ n'en deus ket ar yalc'had-se e kinnig Marc'haridig paeañ e gas-tiz en e lec'h. Dimeziñ a raint eta hag an daou all ivez.

- (8) - Lenn en AL LIAMM, niv. 88, here 1961, p. 348-353, penaos e veze displeget un drajedien e penn-kentañ an XIXvet kantved e Bro-Dreger. *Buhez ha Marv Santez Helen hec'h anv*. An danevell, troet a-ziwar ar saozneg, a zo eus an dudiusañ da lenn. Diskouez a ra e oa un displegadenn e-giz se un darvoud bras evit an dud a gemere perzh enni.
- (9) - Gwelout pezh a lavar I. en Diberder en e ben-nad *Diwar-benn ar Bassion Vrezonec*, Feiz ha Breiz, meurzh/ebrel 1941, dreist-holl er b. 23. *Anatol ar Bras en deus bet daou pe dri (dornskrid eus ar BASSION) en e zaouarn, hini F. Even hag all. F. Vallée, e-unan, en deus kavet unan eus ar re wella... ; o lenn, avat, kemeret enno eur werzenn, hini n'en deus graet. Evel-se eo e chom ar brezoneg dilufr ha dic'honid...*
- (10) - N'eo ket bet tennet ar poz-mañ eus ur pezh c'hoari met eus an *Nouvelou* bet adembannet gant Kervarker er *Revue Celtique*, levr X, p. 307.
- (11) - *Buez ar Pevar Mab Emon*, 1928, p. 82-83.
- (12) - *Les Derniers Bretons* gant Souvestre, eil levr, embannadur 1971, troet ganin.
- (13) - *Burzud Bras Jezuz, le Grand Mystère de Jésus* embannet gant H. de la Villemarque, Pariz, Didier embannerien, 1866, kenskrizid, p. 86; troet ganin.
- (14) - *Burzud Bras Jezuz*, p. 7
- (15) - Feiz ha Breiz, meurzh/ebrel 1941, p. 22-23.
- (16) - *Mouez ar Goad*, mister e c'houec'h arvest tennet eus ar Skritur Sakr gant J. le Bayon ha lakaet e brezoneg Leon gant J.M. Perrot, Montroulez.

- (17) - Bleun-Brug, niv. 209-210, 1976-1977 he deus roet war bajenn diwezhañ he golo un dresadenn gant Boris, livour-kinklour c'hoariva Keranna, o tiskouez penaos e oa aozet al leurenn. E gwir 3 leurenn stag-ouzh-stag a oa, an hini vras er c'hreiz.
- (18) - Sellout ouzh ar pennad *Teatr Keryan* e Kroaz ar Vretoned, niv. 13, 1 a viz mezeven 1913, gant ur skeudenn eus an teatr edod e soñj da sevel.
- (19) - Sellout ouzh ar brezegenn a reas an Ao. Lohier e Bleun-Brug Keranna e 1951.
- (20) - Bez' e ranker menegif koulskoude menoz R. Hemon diwar-benn pezhioù Job er Glean (J. er Bayon) goude bezañ gwelet unan e Gwened : *eur wall gerseen am eus bet... pep tra fall ha fall penn da benn* (Eur Breizad oc'h adkavout Breiz, p. 190).
- (21) - Diwar he fenn lenn da skouer ar pennad *Ar Basion e Kastell-Paol* e Feiz ha Breiz, mezeven 1925, p. 232-234. Setu pezh a lavarer ennañ diwar-benn ar c'hoarierien : *Eur strollad c'hoarierien ha c'hoarierzed a beb oad, a beb ment, a beb stad a lakae buhez ha fiñv en holl arvestoù hag ar musik a sone hep paouez, gwech kreñv, nerzus, laouen, gwech goustad, izel, damvouget ha doanius*. Ha diwar-benn ar c'henteliañ : *ar c'homzer, a vare da vare, a roe eur gentel, a zisplege eur wirionez a domme ar galon...* Pemp eur horolaj e pade an abadenn.
- (22) - Bez' e c'heller lenn diwar he fenn ar pennad gouestlet gant Erwan ar Moal dezhi e Feiz ha Breiz, Gwengolo 1925, p. 326-328. Setu, berrha-berr danvez ar pezh-c'hoari : *Trifina, merc'h da Werok, kont Gwened, a zo dimezet da Gonomor,*

kont Poher, en deus lazhet ar c'hwec'h pried en doa bet arak. Daoust m'en doa touet Sant Weltaz ne c'hoarvezfe droug ebet ganti ez eo lazhet d'he zro gant bourev Konomor. Roet e voe, avat, he buhez dezhi en-dro gant ar Sant. C'hoarriet e oa gant merc'hed yaouank nemetken. Diwarni e skriv E. ar Moal : *Pep gir a zo distaget gant an ton hag ar vouez a zo red ; pep jestr, muzuliet, pep kammed reizet ma seblant pep tra bezañ gwir ha dont anezañ e-unan, goude m'eo pourchaset dre evez ha dre studi.*

- (23) - Feiz ha Breiz, Gwengolo 1925, p. 328.
- (24) - Evit anavezout soñj R. Hemon war ar c'hoariva e ranker lenn daou eus e bennadoù-skrid embannet da gentañ e GWALARN hag adembannet en e levr *Eur Breizad oc'h adkavout Breiz*, Brest 1931. Anvioù an daou bennad-skrid-se a zo : *Peziou-C'hoari* p. 147 hag *Arz ar C'hoariva* p. 190. An div frazenn meneget a-us a zo tennet diouto.
- (25) - Boas e oa T. Malmanche da skrivañ e bezhioù-c'hoari ken e brezhoneg ken e galleg. Koulskoude, n'eo ket bet embannet morse skrid brezhonek *Salaün* en e bezh, war a gredan.
- Diwar-benn T. Malmanche e c'heller lenn Arvor niv. 48, 13-XI-1941 a ouestlas he fajenn gentañ dezhañ hag en hevelep kelaouenn, niv. 56, 1-II-1942, ar pennad kaer gouestlet dezhañ gant Roperzh er Mason a skriv, da skouer : *Son GURVAN, si beau à tant d'égards, est aussi plein de sens que L'ANNONCE FAITE A MARIE. Plus encore SALAUN est, de ce point de vue, un authentique chef d'oeuvre.*

Notenn : Abaoe eo bet embannet *Salaün* gant AL LIAMM dindan stumm ul levr. E 1973 e voe embannet ivez, gant AL LIAMM bepred, ur pezh-c'hoari all gant T. Malmanche AN INTANVEZ ARZHUR 1974.

(26) - Ouzhpenn er radio e reasberzh hor c'hoariva gwashoc'h eget biskoazh e-pad ar brezel diwezhañ (Sellout ouzh an teirvet stagadenn).

(27) - Diwar-benn oberoù ar skrivagner-mañ, lenn en Annales de Bretagne, niv. 4, Kerzu 1963, ar pajennoù 459/467 ar studiadenenn bet gouestlet dezhañ gant Yann Cormerais : *L'oeuvre bretonne de Per Helias*.

(28) - Ar menozioù displeget el lodenn-se a zo ar re end-eeun am eus displeget meur a wech dija e kelaouennoù evel AL LIAMM hag AR BED KELTIEK. Rak-se em eus soñjet ne oa ket ret o adembann amañ.

(29) - Diwar e benn, lenn ur pennad skrid diaes a-walc'h gant Jil Ewan en AL LIAMM, niv. 88, Gwengolo/Here 1961, p. 354-366.

Stagadenn I : Buhez ar c'hoariva brezhonek er bloaz 1913. (hervez Kroaz ar Vretoned)

<u>Parreziou</u>	<u>Pezhioù-C'hoari</u>
Langidig (Gw.)	Bugulez Kerdoret (L. Herrieu)
Lesneven (L.)	Emgann an Tregont (Cornou +) (1)
Lanniliz (L.)	Ar Votadeg a c'hiz nevez (Taldir)
Pleuveur Bodou (T.)	Santez Jermana (Joanno +)

Gwitalmeze (L.)	Paizanted Breiz (Corven +)
Mespaol (L.)	Saik ar potr fin Alanig al Louarn (2)
Eskivien (K.)	Kentoc'h Mervel (Klaoda) Potr e vragou berr (Dir-na-Dor)
Gwaien (K.)	Kentoc'h mervel
Kalanel (T.)	Buhez an Tour d'Auvergne (Taldir)
Keranna (Gw.)	Boeh er goed (J. er Bayon +) (3)
Kallag	Buhez an Tour d'Auvergne
Plijidi (T.)	Santez Filomena (Coguiec +) (4)
Keranna (Gw.)	Nikolazig (J. er Bayon +) (5)
Brest (L.)	Buhez an Tour d'Auvergne
Keranna (Gw.)	Boeh er Goed (J. er Bayon) (6)
Kastell-Paol (L.)	Emgann an Tregont (Cornou +) Koan Brevalaer
Koadout (T.)	Beaj Sant Iltud (Dir-na-Dor) (7)
Keranna (Gw.)	Da heul an Hader (J. er Bayon +)
Sant Denez (Bro-C'hall)	Kolas medisin (Dir-na-Dor) (8)

(1) - Ar veleien a zo merket gant ur groazig war-lerc'h o anv. Ar strolladoù a zo savet er parrezioù ma vez displeget ar pezhioù. Evel-se e kavet e 1913 : Paotred Lesneven, Paotred Mespaul, Paotred Eskivien hag all. Mont a reont, a-wechoù, d'ober un abadenn er barrez tostañ. Evel-se ez eas Paotred Eskivien da c'hoari dirak Gwaieniz. Ar Vreizaded, strollad Kalanel, eo a yeas da c'hoari da Vrest.

(2) C'hoariet dirak ouzhpenn 800 a sellerien.

(3) C'hoariet dirak " sellerien a-vern ".

(4) Anv ar pezh eo *Ar brinsez, Santez Filomena merzherez*, embannet eo bet gant Kroaz ar Vretoned adalek Niverenn an 9 a viz c'hwevrer 1913, an Ao. Coquiec a oa person kozh Pleuveur.

(5) C'hoariet dirak "un engroez a dud".

(6) C'hoariet evit ar wech diwezhañ ac'han da 5 bloavezh.

(7) C'hoariet dirak "ur pemp kant bennak en o zouez kalz a veleien".

(8) "Leun-chouk ar sal".

Stagadenn II : Ar pevar Mab Emon

Seizvet dialog

Ar roue hac e suit ; Emon hac e bêvar Mab, pere a zoug peb a Groas en o c'herc'hen.

Ar Roue

*Va entetit, Renod, Alard, Guichard, Richard,
Eun dra a lavarinn, hep bea tam couard,
Penos aboe ma zon Roue ebars en Franç,
Ne meus get bet qement a joa en assuranc
O rei da zen an urz demeus a Chevalier,
Evel eus e rei dêch, va fêvar mignon qer ;
Rac c'houi a zouteno gant enor ha courach
Evel pêvar biller, ar fe er gristeniaich.
Rac se, me ho suppli, Emon, va mignon qer,
Ho pet eus ho mibien eur soign particulier,
Dreist pep tra a Renod, rac dêc'h me a lavar,
Biscoas nac Alexand, na Pompe, na Cesar
N'o deveus bet qement a jenerosite
Evel en deveus Renod, m'en tou, fe a Roue.*

Emon

*O Ampereur güirion var ar Romanisted !
Roue ebars en Franç, gant justiç curunet !
Ni ho trugareca, va bugale ha me,
Demeus an enor bras oc'h eus grêt demp hirie.*

Renod

*Ni ho trugareca, ô puissant Ampereur
Da vea acordet demp-ni qer bras faveur,
Dreist oll da vea grêt ganec'h Chevalierien.
Rac se ni bromet dêc'h assur da virviçen
Da exposi atao hor c'horf hac hor bue
Evit renta servich bepret d'ho Majeste.*

Ar Roue d'e suit

A propos, Autrone, estranj bras ê gûelet
Ne meus respont ebet digant an Duc Beuvet !
Rac se me a zonzj din, pa na zistro d'ar guêr
Qen nebeut Gidelon evel va mab Lohier...
Mes cetu Gidelon... Petra zo a neve ?

Gidelon

Nevezinti avoalc'h a zo sur, va Roue.

Ar Roue

Gûelet oc'h eus Lohier e tistrei var e c'his.

Gidelon

Ia sur, va Roue, en eur feçon esqis
Oh ! Perac n'on-me mud ! ne ven get oblijet
Da zisclêria déc'h, Sir, an horrupla torfet.
Dispansit ac'hanon da gomz, ô va Roue !
Ranna rêi ho calon o c'hout ar virione.

Ar Roue

Lavarit din buan ar pez zo êruet.

Gidelon

Massacret e ho mab gant ar muntre Beuvet ;
Hac ar rest eus ho tud, hepqen nemet pêvar,
Zo êru da Baris gant hirvoud ha glac'har ;
Hac emedi gante corf ho mab qer Lohier :
Cetu va c'hevredi ebars en langach bêr.

Ar Roue a goe semplet en eur fauteil

Oger-Danoa

Apezit ho canvou, va Roue, m'ho suppli :

Pouvoar avoalc'h oc'h eus da zont d'en em venji
Deus an infam Beuvet, a varo ho mab qer...
Mes cetu e gorf paour oc'h êruout er guêr.

(Ar Pevar Mab Emon, p. 23-25)

Stagadenn III : Roll ar pezhioù-c'hoari displeget
e Bro-Dreger e-pad ar bloavezh 1942.

Parreziou

Pezhioù-c'hoari

Landreger

An tren teir eur
Bilez hag e vestr
12/13-IV-1942

Boulvriag

Ivonig
5/12-IV-1942

Sant Kleve

An div c'hoar
Ho mamm
21-VI-1942

Priel

An tren teir eur
Bilez hag e dintin
2/3-V-1942

Magoar

An div c'hoar
Ho mamm
12-VI-1942

Skifieg

An div gozh e Gwengamp
12-IV-1942

Bear	An Aotrou Fich-Fich
Plouillio	Paotr e vragoù berr 13-IV-42 Yann, paotr ar ger 14-IX-42
Ar Roc'h	An tren teir eur Bilez hag e dintin 30/31-IV-42
Hengoad	An ostizez nevez An tren teir eur
Kamlez	An dintin milionerez 21/27-IX-42
Logivi-Plougras	Trubuilhoù ar 7 paotr Yaouank 15-III-42
Runan	An dintin milionerez
Plougonver	An hini gozh o vont da Bariz 30-IX-42
Benac'h	Yann, paotr ar gêr Yann, paotr ar saout 24/25-I-42
Planiel	Yann ar paotr mat 3-III-42
Plouaret	Trubuilhoù ar 7 paotr yaouank 23-XI-42
Ploueg	Tog Jani Paotr e vragoù berr 28-IX-42
Ar C'houerc'hed	Ar Sorser 11/12-IV-42
Plougernevel	Paotr e vragoù berr 18-III-42

Kemper Gwezenneg

Fanch vras ha Fanch vihan
Sac'h ar Marichal
17/18-I-42

Hervez ar roll-mañ, embannet gant ARVOR, niv.
ar 7 a viz Meurzh 1943 (143), e voe displeget en
holl 20 pezh-c'hoari disheñvel en ur barrez warn
ugent e-pad 30 abadenn.

SKOL OBER

SKOL EIL DEREZ OBER

(Pennad da sevel : Un den fentus pe un den disheñvel-tre diouzh ar re all.)

Mariannig Korneg

Ur mignon am eus a zo o chom en ur vourc'h vihan a Vreizh-Izel. Graet em eus anaoudegezh gantañ ha me oc'h ober "biz-meud" evit distreiñ d'ar vourc'h a zo anvet Langonned. Ne oan ket pell diouzh ar gêr, met tomm a oa an amzer.

E welet em eus o kargañ avaloù-douar en e garr kozh, ha neuze goulennet em eus digantañ kas ac'hannon d'ar vourc'h. Anat eo, bet on en e di oc'h evañ ur banne chistr. Lavaret em eus dezhañ piv oan : va mamm o vezañ eus Langonned ivez ha va zad eus Kallag. Gwechall e werzhe eñ kezeg dre ar vro, ha dizale e ouezis ez anaveze kalz a dud. Adalek ar penn kentañ eta, setu ni mignoned vras. Roet en deus din avaloù-douar, saladenn fresk ha laezh.

Un den bras-tre eo gant lunedoù ha gwisket gant ur bragou ledan pilhaouek. Emañ o chom en un ti bihan er vourc'h, gant un toulladig saout, ur marc'h-houarn disliv, un "2 jav", e-lec'h ne weler nemet kartoñs ha sifel. E vaouez a zo marv.

Bemdez am beze digantañ, laezh hag ur bern traoù, met pa lezen arc'hant war an daol ne veze ket kontant ha pa veze aze e teue war an hent !!!

Bep gwech ma 'z an da Langonned, ez an da gentañ d'e welout (ul litrad gwin ruz ganin !). Ur gwir blijadur eo e glevout : "hemañ a zo mignon din", ha "hennezh a zo paotr din", "va mignon eo", hag all... An holl dud a zo mignon dezhañ. Ha gwir eo. Ret eo evañ chistr, gwin fin, kafe, debriñ bara, krampouezh gant amann... Ha da skeiñ e azorn war an daol ha da c'hoarzhin !

Bremañ en deus gwelet va zad. Pa welas va zad, en deus lavaret dezhañ : "lavarout a ran te dit, rak yaouankoc'h out egedon."

Met ne c'heller ket faltaziañ ar pezh ez eo e gwirionez : un den re fentus eo. Souezhus eo gwelout un den kozh, bras ha tev, o vezañ ken laouen bepred hag o kaout ur spered ken yaouank.

Gilberte KERVERN

Mari ar butun

Mari he deus war-dro tri-ugent vloaz, derc'hel a ra un davarn en ur vourc'h vihan er Mor Bihan, un ti-butun eo ivez. Anvet e vez "Mari ar butun". Kalz ostizien he devez atav peogwir eo hi ur plac'h fentus.

A-greiz-holl e ya a-ziwar wel e-barzh lochenn ar pennti, evit distreiñ ur pennad goude, disheñvel-tre, en ur ruzañ he savatennoù. Taolet he deus war he c'hein ur c'hozh brozh louet, a ziskenn betek he zreid, stardet mat ganti war he dargreiz gant ur seizenn voulouz du. He fenn a zo fichet gant un tog bihan hag iskis, diouzh giz mil nav c'hant, kavet ganti e-barzh he c'hriagnol, e-mesk bernioù

traoù kozh ha poultrenn, ur sac'h divalav a-walc'h ganti en he dorn. Ha neuze, e krog da gontañ istorioù fentus erruet, emezi, gant lod eus he ostizien.

C'hoari a ra plac'h sot ar vourc'h, an hini na gompren ha na oar netra. Karout a ra brasaat techoù fall an dud, drevezañ o mouezh hag ober evelto, evit lakaat an holl da c'hoarzhin. Ur c'hoarierez dispar he defe bet graet !

Plijout a ra dezhi kas da sotal e brezhoneg, an hini en devez c'hoant d'ober goap diouti, dreist-holl ma ne oar ket ar yezh-se. Dont a ra a-benn da lakaat tout an dud da ganañ en he zi, pa vez laouen.

N'a ket alies da vale, met a-boan he devez lakaat he fri er-maez, e vez un torrad chas war he lerc'h. Plijout a ra al loened dezhi, ar chas dreist-holl. Ober a ra dezho da zebriñ pa erruont e-kichen he zi hag o ferc'henned a glev o fegement goude.

Pa ne vez na fiñvskeudenni, na Ti a Sevenadur, na c'hoariva, na poull-kouronkañ, na sal-embregerezh, e tleer kavout diduamantoù all...

(mae 1978)

SKOL OBER

Gwaremm Leurven

PLUFUR

22310 PLESTIN

KENDALC'H KELTIEK ETREVROADEL KEMBRE
EOST 1978 E CARMARTHEN

Anavezet eo Kembreiz evit ar stourm kalet a renont evit o yezh hag o sevenadur. Kalz a re yaouank a vez en emsav du-hont. An nerzh-se a c'hortozemp digant kendalc'h Kembre.

Diwar-benn "Kumuniezhoù European hag ar broioù keltiek" e oa an emvod.

Prezegennerien vrudet hag a anaveze mat o afer a zo deuet en anv Kembre.

Koulskoude ez eo bet ar c'hendalc'h sioul kenañ. Evel e Bro-Skos e oa a bouez bras kejañ gant mignoned ha kemer ur banne te. Ur seurt klub saoz e oa.

War a seblant ne oa bet pedet nemet ar re a oa dija e Skourr Kembre ar C'hendalc'h. Hag evel ma 'z eus pellik ez eo ar seurt-se n'eo ket yaouank an darn vrasañ eus an izili.

Pa ouezer o deus Kembreiz stourmet kalet n'eus ket keit-se a-enep da Europa e kaver souezhus e vefe a-du krenn an holl Gembreiz ganti. Ma vije bet stourmerien bolitikel ha tud yaouank e vije bet disheñvel.

E-touez an emsav sevenadurel ha politikel e oa dianav ar c'hendalc'h a-hervez.

Digalonekaus eo a-benn ar fin gwelet eo kouezhet kement al lusk a oa bet roet d'ar C'hendalc'h gant hini an Naoned.

Ar c'hañs hon eus bet atav da glevout ur c'hannad eus strollad al labour : Tom ELLIS.

Degaset en dues da soñj deomp komzoù chancellour Bro-Alamagn. Hervezañ ez eo ar Stad-Broad (pe kentoc'h "Etat-Nation") ur c'hozh tra diamzeriet tonket da vont da get. Evidon-me n'em eus bis-koazh klevet seurt komzoù war ar skinwel gall na digant ar c'helaouennoù. Ali eo c'hoazh holl dud ar framm politikel gall gant menoz ar Stad-Broad. A-benn ar fin e lavar ar chancellour Schmidt ez eo diboeñ holl bolitikerezh diabarzh ar stad c'hall.

O lenn hepken kelaouennoù gall n'heller ket kompren ez eus un diforc'h ken bras etre ar broioù europat. N'anavezer ket ar Bed. N'anavezer nemet Bro-C'hall, evel ma lavare R. Hemon.

Lavaret en deus Tom Ellis e krede start e kollfe ar stadoù kalz eus o galloud. Kemeret e vo an divizoù el lec'h ma c'hellint bezañ studiet ar gwellañ : Europa, Rannvroioù, stadoù, parrezioù pe ar Bed a-bezh zoken. Desket en deus deomp e vefe a-benn nebeut ur chadenn skinwel holl-gembraek. A-du-krenn e oa gant se.

Displeget en deus penaos ez eo Europa ur bolontez a beoc'h hag a genlabour deuet da wir, pa 'z eo ar satdoù ar c'hontrol. Diwar abegoù a gasoni deuet eus ar c'hantvedoù kent ez a ar stadoù a-enep d'ar pobloù bihan. E meur a geñver n'eo ket bet kemmet kalz politikerezh diabarzh ar stad c'hall abaoe Loeiz XIV.

A-bouez e oa dreist holl klevet kement-mañ

digant un den eus strollad al labour. Kreizennet eo ar strollad-se ha staliet e Londrez. Soñjoù a seurt-se digant unan eus e gannaded ha dirak ar foran o deus va souezhet. Aonik eo er c'hontrol war an danvez-se emsaverien 'zo a Vreizh o stourm e galleg.

Un tamm memestra a zo bet displeget gant Skourr Breizh.

Ur brezegenn verroc'h eo bet dre ma vanke an amzer. Lavaret eo bet penaos e oa ur greizenn da Europa hag a oa lec'hiet betek bremañ etre Paris-Ar Ruhr ha Londrez. Gant donedigezh Bro-Spagn hag ar Portugal en Europa e vo eskemmoù liesseurt. Darempredoù a vo etre broioù kornog Europa war-eun.

Breizh, a oa pell eus hentoù armerzhel ar c'henvarc'had, en em gavo e-kreiz al linennoù-se.

Ouzhpenn-se e teuo en Europa Bro-Spagn a zo deuet da vezañ kalz demokrateloc'h eget ar stad c'hall e meur a geñver.

Dre vras n'ez eus bet rebechoù er C'hendalc'h Keltiek nemet evit darvoudoù bihan deuet eus an digoradur da Europa. E broioù keltiek 'zo e vez prenet re a zouaroù gant Alamaned pe Hollandiz, dre m'eo kouezhet izel al lur saoz.

E keñver ar gwellaennoù politikel e c'hell dont diwar ur framm europat e oa tost ali an holl.

Gant Briezhez ha Kerneviz eo bet lavaret n'o dije tamm kannaderezh er parlamant europat. Un niver heñvel a gannaded a vo evit al Luxembourg ha Kembre, a zo brasoc'h ha poblet muioc'h.

Ouzhpenn ar c'haezeadennoù, ez eus bet er

C'hendalc'h baleadennoù ha nozvezhioù. Un nozvezh omp bet en un ostaleri. En ur c'hraoù kozh, kempennet brav, e oa an 'Hwyrnos" : ur pred a-ziwar-armaez gant kanaouennoù e kembraeg. Evel ma oa un darn vat a gembraegerien en hon touez eo bet plijus an nozvezh.

En deiz diwezhañ hon eus bet evel boaz un abadenn sonerezh etrevroadel, gant Gweltaz ar Fur evit Breizh.

Souezhet eo bet adarre ar Vretoned o welet ne oa plas er sal nemet evit tud ar C'hendalc'h. Soñjal a rae din e vefe bet digor bras da dud ar vro evit ar wech kentañ er sizhunvezh.

Meur a dra all a zo bet evel-just er C'hendalc'h. A bouez bras e c'hellfe bezañ bet ma vije bet digor muioc'h, evel en Naoned.

Evit ar bloaz a zeu e vo adarre an emvod-bloaz en Enez-Vanav, evit milvet bloaz parlamant an enezenn. Da lun Fask e krogo e Douglas en ostaleri "Metropole".

Un arouez vat e vo evit poblañs ar vro-se met treut e c'hellfe bezañ ar menozioù displeget. Komzet e vo eus personelezhioù o deus bet kalz a levezon war vuhez o bro, evel R. Hemon...

E 1980 e vo ar C'hendalc'h en Iwerzhon. N'ouzer ket c'hoazh danvez ar gaoz aze. Goulennet hon eus start diganto e vefe digor ar muiañ ar prezennoù d'an Iwerzhoniz ha diwall da ober ur c'hlub.

E 1981 e vo e Breizh ar C'hendalc'h. E soñj emañ Per Denez kemer da zanvez :
"Buhez ar yezhoù keltiek er broioù keltiek"
da lavaret e vo ur rentañ kont hollel war bep tra ha n'eo ket hepken war labour an Emsav.

Goude diskleriadur an Naoned war ar gwirioù sevenadurel e c'hellfemp gwelout penaos emañ kont gant buhez ar yezhoù un nebeut bloavezhioù goude.

Montroulez, d'an 19 a viz Gwengolo
1978. Loig CHAPEL

KENDALC'H KELTIEK 1978 E CARMARTHEN
(KEMBRE)

KUMUNIEZHOU EUROPA HAG AR BROIOU KELTIEK

(un diverrañ eus prezegenn Loiq Chapel)

Nebeut anavezet eo d'ar Vretoned, evel d'ar C'hallaoued, ar c'humuniezhoù europat. Gant kudennoù al labourerien douar e klevomp anv eus Europa.

Ha c'hoazh e vez kaoz dreist-holl eus Kuzul ar Vinistred ha n'eo ket eus ar c'humuniezhoù.

Ar stadoù, hag hini Bro-C'hall dreist-holl, a gar bezañ mestr penn-da-benn war o sujidi.

Ensellet eo bet Europa evel ur servij kumun evit aesaat an darempredoù etre ar stadoù. Betek bremañ ez eus bet nebeut tre a liammoù etre kumuniezhoù Europa hag an Europeaniz o unan pe pobloù bihan Europa.

Gant De Gaulle ez eus bet un arouez mat eus kement-se. Kinniget e oa bet un tamm mat a ar-c'hant da Vreizh evit sevel uzinoù gant Europa. Nac'het krenn eo bet gant ar stad c'hall, ha na venne ket e vefe emellet gant den en e aferoù.

Goude bezañ kemeret kalz re a wirioù ganto e

tleo ar stadoù koll reoù 'zo. Gwanaet e vo gant ar rannvroioù ha gant Europa.

Dre m'omp ni Kelted gwasket alies gant stadoù, hon eus kalz da c'hounit eus ar c'hemmadur-se, ma ouezomp stourm kalet.

Nebeut a Vretoned a oar penaos e vo mouezhiet evit dilennadegoù Europa a-benn bloaz. Kemeret eo bet an diviz gant strolladoù politikel staliet e Paris. Dre guzh, pe dost, eo bet divizet mouezhiañ dre listennoù kreiz ha n'eo ket dre rannvroioù. Rolladoù tud, savet gant strolladoù politikel bras ha gall, a vo kinniget d'ar vouezhiadeg.

Evel-se e chomo pep galloud gant renerien ar strolladoù politikel gall. Tu ebet d'ar pobloù gwasket da envel dileuridi.

Ul lez-varn europat a vez ivez. Evit difenn gwirioù mab-den e c'hellfe labourat. Met nac'het he deus ar stad c'hall anavezout kement-se : komprenet eo bet pegen arvarus e vefe dezhi bezañ barnet evit bezañ taget ar brezhoneg. Ha koulskoude ez eus lorc'h bras gant ar C'hallaoued en o "frankiz".

Nac'het eo bet ar gwir hiniennel da sevel klemm evit tagadennoù a-enep da wirioù mab-den.

A-benn ar fin hon eus nebeut a zarempredoù gant ar c'humuniezhoù europat.

Dav eo cheñch penn d'ar vazh.

O seizh gwellañ o dues graet ar stadoù evit mont a-enep d'an darempredoù gant Europa a c'hellfe lakaat anezho a-gostez. Fellout a ra dezho chom mestr penn-da-benn war tud o bro.

Gwelout a reer ez eo staliet atav ar stadoù

war venozioù o renerien.

Dek kantved 'zo emañ Paris o klask bezañ mestr war Vreizh ha trec'h d'ar brezhoneg. Bremañ c'hoazh e vezomp trevadennet gant Paris.

Er c'hontrol ez eo Europa un dra nevez, digor c'hoazh da bep hini ha d'ar menozioù a-vremañ. Diazezet eo war ur spered a beoc'h ha n'eo ket war ur gasoni gozh.

Aon 'zo memestra ne vefe perc'hennet re Europa gant ar stadoù. Evit-se ez eo mat envel kannaded Europat ha n'eo ket kas kannaded c'hall da Europa.

Mat eo da Europa ha d'ar rannvroioù kemer ar galloud digant ar stadoù.

En abed da se e klask ar stad c'hall krefivaat ar parrezioù hag an departamantoù, evit gwanaat ar rannvroioù. Dre se ivez e klask mont a-enep d'ar spered broadel er pobloù bihan.

Evel m'eo deuet ar pemp bro geltiek e-barzh Europa e c'hellomp gwelout petra a zo bet mat pe fall.

Digeriñ a ra tamm-ha-tamm spered an dud da gudennoù ar broioù all.

A-raok an eil brezel bed e skrive Roparz Hemon : "N'anavezomp ket ar Bed

N'anavezomp nemet Bro-C'hall" (1923°

Gwir eo chomet ar c'homzoù-se dre vras. Met kemmoù ingal a vez hag e tigor ar speredoù a dra sur en abeg da Europa.

Evit al labour douar he deus Europa degaset ur binvidigezh e keñver stad an traoù pemzek bloaz 'zo. Kouerien niverus ha paour a oa, ha brezhonegerien anezho. Bremañ int kalz pinvidikoc'h, met nebeut a chom ha war goshaat ez eont. Diaes eo

d'ar re yaouank en em staliaf. Kant milion a lurioù kozh n'eo ket a-walc'h evit prenañ un ti feurm dereat gant douar ha binvioù.

War raok eo aet an ijinerezh buan. Koulskoude he deus kresket e kreiz Europa. E Breizh n'hon eus ket gwelet kalz a uzinoù nevez krouet.

Gant donedigezh Breizh-Veur, Iwerzhon ha Denmark eo bet kemmet un tamm al lusk. N'omp ket ken ken pell eus ar c'hreiz europat. Liammoù a zo bet savet etre Breizh ha Breizh-Veur hag Iwerzhon.

Gant donedigezh Spagn hag ar Portugal e vimp e kreiz an darempredoù kenwerzhel eus kornog Europa.

Daoust d'an diaesterioù evit ar beskerezh hag al labour douar e tlefe bezañ a-bouez degemer an div vro-se. Krefivaat a raio Europa ar c'hornog, enni ar c'hwec'h bro geltiek.

Ur spered nevez, frankizour, a vez e Spagn bremañ hag a vo mat evit herzel ouzh spered strizh ar C'hallaoued.

Ur bobl vihan ha gwan e vezomp. Ezhomm hon eus e vefe kalz a bobloù bihan en Europa, ma vezint gouest da labourat a-unan.

Aozadurioù a vez dija e Brussels evit unaniñ stourm ar pobloù gwasket, evel "broadoù hep stad".

Kalz aesoc'h eo mont e darempred gant ur burev a-seurt-se eget gant ar c'humuniezhoù o unan. Dreist-holl n'anavezomp ket kalz tra diwar o fenn ha n'hellomp ket mont da welet ar pennoù bras. Mat tre e vefe d'ar broioù keltiek, o deus liammoù ingal kenetrezo, diskouez hent an unvaniezh d'ar pobloù all. Kenlabour gant aozadurioù a seurt se a c'hellfe bezañ ar bazenn gentañ.

Diwezhatoc'h hon devo ezhomm eus ur framm all, ofisiel. Marteze ur seurt senad gant ur vouezh evit ep pobl, ha n'eo ket stad, eus Europa.

Deiz pe zeiz ne vo ket ken Europa mererezh kreiz ar stadoù europat, met ur fed politikel gwirion.

E sell d'ar c'hemm-se hon eus d'en em silañ mui ouzh mui en holl aozadurioù europat.

L. CHAPEL

(prezegenner en anv Skourr Breizh ar C'hendalc'h Keltiek)

K E L E I E R

PRIZ LANGLEIZ a vezo roet e miz Genver. War a gle-vomp ez eus bet kaset un hanter-dousennad skridoù d'ar sekretourva : labour d'ar varnerien. Ar priz a zo 1 000,00 lur. Ret eo kas an dornskridoù d'ar sekretour : Yann Boessel du Bourg, 4 rue Jean Macé, 35000 RENNES.

DAOU ROMANTIG GANT ROPARZ HEMON a zo bet nevez adembannet gant SKOL. Savet oant bet nebeut amzer goude ar brezel, unan embannet en ur stumm lies-skrivet, egile embannet ivez dre liesskrivañ da gentañ, ha goude e stumm ul levriq. R. Hemon e-unan a skrivereze ar stensiloù, tennet e vezent e ti "an Doukenn" e Roazhon, da lavarout eo e ti-liesskrivañ Jord ar Mee ha Mari Milin. D'ar mare-se ne veze ket kalz kaoz eus an offset. Abaoe pell, anat eo, ne oa ket mui tu da gavout an daou skrid-se, nemet e ti ar varc'hadourien levrioù kozh. Setu int bremañ advoulet kempenn ha brav gant SKOL, kaer eo bet graet al labour en unan eus gwellañ tiez-moulerezh Roazhon. UR PRENESTR A OA DIGOR, ar skrid kentañ, a zo un danevell poliserezh o tremen en Henbont ; RE BENNAVEL a zo istor pemdeziek ur familh e Breizh war-dro ar bloavezh 2000. E BREZHONEG EEUN emañ ar skridoù, da lavarout eo e tlefent bezañ degeret mat gant an holl re a zo o teskiñ ar yezh. 12,00 lur. Digant Yola CHARIOU, 16, rue Hector Berlioz, 22000 Saint-Brieuc, CCP SKOL 2616-33, Rennes.

HOR YEZH a zo o paouez embann un niverenn "e-maez rummad" anvet LIDEREZH E BREZHONEG, enni teir lodenn : 1- un oferenn, 2- salmoù ha 3- kanoù a bep seurt, an holl anezho savet gant Yann Desbordes. Abaoe bloavezhioù ha bloavezhioù emañ Yann Desbordes o kas en-dro, gant sikour Gwion Kloareg hag un nebeut tud all oferenoù brezhonek e Bro-Leon. An testennoù hag ar sonerezh a ginnig a zo bet desket hag implijet. 110 pajenn a zo en niverenn, 15,00 lur, da P. Denis, Ri, Ploare, 29000 Douarnenez, CCP 1499-51, Rennes.

HOR YEZH a zo gouestlet he niverenn 122 da labour mestroniezh Bernez ROUZ war anvioù-lec'h an Erge Vras, e-kichen Kemper. Ul labour graet aketus. E gwerzh emañ : 25,00 lur da P. Denis, Ri, Ploare, 29100 Douarnenez. CCP 1499-51, Rennes.

ROUDOU a zo an anv roet d'un niverennig eus SKRID enni skridoù (komz-plaen ha barzhonegoù) savet gant skolidi Liza Thepaut, kelenner e skol eil derez ar Paraclet, e Kemper. Deut brav eo an testennoù gant ar baotred ha merc'hed yaouank. 5,00 lur al levrig (mar plij, 2,00 lur ouzhpenn evit ar mizoù-kas !). N'eus ket bet tennet kalz skouerennoù : ma fell deoc'h kaout unan, skrivit hep dale.

LABOUR BREZHONEG skolidi Yann Desbordes, graet e bloavezh 1977 e skolañ Sant Fransez Lesneven, a zo bet embannet e stumm ur c'haier brav. Diskouez

a ra ar c'haier-se na talvoudus e c'hell bezañ labour ar skolidi yaouank. Un nebeut kaieroù a chom gant Yann Desbordes, 1 plasenn Ch. Peguy, 29260 Lesneven.

KELAOUENN DISKLERIET

HERVEZ LEZENN.

PEVARE TRIMIZIAD 1978.

MOULET E ROAZHON, TI-MOULEREZH

PREVEZ.

MEROUR: Per DENEZ.

Linguistic Minorities in Western Europe

Meic Stephens

This book describes the cultural and political situations of over fifty linguistic minorities in sixteen States of Western Europe.

Each minority is described by facts from the external history of its language, including details of its status and use in such sectors as education, law, government, religion, the mass media and literature. The book also shows how almost all minorities suffer from such economic factors as rural decline and depopulation, urbanisation and industrial exploitation, tourism and immigration, and how the minority's circumstances are affected by the political complexion of the State.

At a time when the devolution of power within the United Kingdom is under discussion, this book demonstrates how other States, whether organised on federal lines like West Germany and Switzerland, or highly centralised like France and Spain, have faced the problems resulting from their linguistic heterogeneity. Language is therefore considered here as a factor in the growth of regionalism, nationalism and federalism in Western Europe today.

With 15 maps and a bibliography of over 600 titles

Price £9.50

Order from your Bookseller or the Publishers
Gomer Press, Llandysul, Dyfed, Wales

Linguistic Minorities in Western Europe

Alan Soper

This book describes the cultural and political situation of
the linguistic minorities in Western Europe.

The book is devoted to the study of the cultural history
of linguistic minorities, including details of their
status as education, law, government, religion, the
media and literature. It also includes a chapter on
the role of the state in the protection of linguistic
minorities and the role of the state in the
protection of linguistic minorities.

At a time when the distribution of power within the
European Community is being discussed, this book
offers a new perspective on the role of linguistic
minorities and their status in the Community.
The book also includes a chapter on the role of
the state in the protection of linguistic minorities
and the role of the state in the protection of
linguistic minorities.

With its emphasis on the role of the state in the
protection of linguistic minorities, this book
offers a new perspective on the role of linguistic
minorities and their status in the Community.

